

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Aneta Doleželová

Rumcajsovský cyklus v tvorbě Václava Čtvrťky

Olomouc 2021

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně za použití níže uvedené literatury a internetových zdrojů.

V Olomouci dne 30.11.2021

Podpis

Bc. Aneta Doleželová

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, upozornění a připomínky.

Anotace

Tato diplomová práce analyzuje a interpretuje trilogii *Manka*, *Rumcajs* a *Cipísek* Václava Čtvrťky. V práci je analyzována kompozice těchto děl, jednotlivé motivy, titul, čas, prostředí a postavy. Nedílnou součástí je také rozbor použitých jazykových prostředků. Část práce se věnuje biografii autora, neboť jeho dětství jej významně inspirovalo při psaní Rumcajsového cyklu. Nechybí ani pasáž věnovaná tvorbě autora a jeho začlenění do kontextu autorské pohádky.

Klíčová slova

Václav Čtvrtek, Rumcajs, Manka, Cipísek, iluzivně folklorní pohádka, autorská pohádka.

Annotation

The thesis analyzes and interprets the trilogy of Manka, Rumcajs and Cipísek written by Václav Čtvrtek. The composition of these writings, individual motives, the title, time, the environment and characters are analyzed in the thesis. The analysis of the used language is the integral part of the thesis. Part of the work is devoted to the author's biography, as his childhood significantly inspired him in writing this Rumcajs' series. There is also a passage dedicated to the author's work and its integration into the context of the author's fairy tale.

Keywords

analysis, interpretation, Vaclav Ctvrtek, Rumcajs, Manka, Cipisek.

Obsah

Úvod.....	7
1 Václav Čtvrtek.....	8
1.1 Biografie Václava Čtvrta.....	8
1.2 Tvorba Václava Čtvrta	9
1.3 Autorská pohádka.....	16
2 Rumcajsovský cyklus	18
2.1 Titul	21
2.2 Prostředí, čas	21
2.3 Postavy	25
2.4 Jazykové prostředky	35
2.5 Kompozice	41
3 Témata a motivy	49
Závěr	69
Seznam použité literatury	70

Úvod

Rumcajs českého spisovatele Václava Čtvrťka patří mezi nejznámější české pohádky. Příběhy o známém jičínském loupežníkovi a jeho rodině jsou atraktivní i pro dnešní dětské čtenáře. Trilogie dosáhla svého úspěchu převážně díky televiznímu zpracování a následnému promítání ve Večerníčku, který vysílá úspěšného Rumcajse dodnes. Václav Čtvrtek zaujal především svým osobitým humorem, ale i volbou jazykových prostředků. Velkolepého úspěchu by však nedosáhl bez originální ilustrace Radka Pilaře.

Cílem diplomové práce je přiblížit si tento úspěšný Rumcajsovský cyklus, pokusit se díla interpretovat a na základě získaných informací rozebrat témata a motivy tohoto cyklu.

V úvodní části se budeme věnovat životu autora, nastíníme si mimo jiné jeho dětství, které zásadně ovlivnilo Rumcajsovskou trilogii. Poté se seznámíme se Čtvrťkovou literární tvorbou, která není výlučně pohádková. V závěru první kapitoly zařadíme Václava Čtvrťka do kontextu autorské pohádky.

V další části diplomové práce se zaměříme již na samotnou interpretaci a analýzu těchto děl, která spočívá v přiblížení samotných titulů děl a kapitol, osvětlení jmen hlavních postav, charakteristice postav hlavních, ale i vedlejších, zamysleme se nad jejich propojením a výskytem v ostatních Čtvrťkových pohádkách. Podstatné je také přiblížení prostředí a času, ve kterých se Rumcajsovský cyklus odehrává. Ačkoliv je místo a čas fiktivní, v trilogii nacházíme skutečné reálie a odkazy na konkrétní historické období. Čtvrťkův autorský styl je charakteristický pro jeho originální volbu jazykových prostředků, kterým se i v této práci budeme věnovat. V závěru druhé kapitoly se zaměříme na kompoziční stránku trilogie. Budeme pojednávat o tektonice, členění textů, řeči vypravěče, navazování kapitol, kompozičních postupech a principech.

V poslední části závěrečné práce se budeme věnovat motivům a tématům tohoto cyklu. Nalezené motivy a témata seřadíme dle povahy vztahů, například vztah Rumcajse k Mance, vztah Cipíska k Rumcajsovi a Mance.

1 Václav Čtvrtek

1.1 Biografie Václava Čvrtka

Václav Čtvrtek, vlastním jménem Václav Cafourek, autor mnoha pohádkových knih a Večerníčků, z nichž nejznámější jsou postavy Rumcajs a Křemílek s Vochomůrkou, se narodil roku 1911 v Praze. Své dětství, tedy období první světové války, trávil se svou matkou a bratrem u svých prarodičů v Jičíně. Po skončení války a návratu Václavova otce, se rodina přestěhovala zpět do Prahy.

Po maturitě studoval na přání svých rodičů práva, studia však nedokončil a začal pracovat jako finanční úředník. Již během této profese sepsal roku 1940 svou první knihu *Whitehors a dítě s pihou* (Čtvrtek, 1940). Po okupaci se začal objevovat v dětských časopisech *Mateřídouška* (dříve *Vlaštovička*), *Brouček*, *Sedmihlásek*, *Pionýr*, *Ohníček*.

Co se týká Čvrtkova spisovatelského řemesla, započalo jej jeho působení v Čs. Rozhlase (1940), kde se později stal vedoucím redakce pro školy. Roku 1945 sepsal při výkonu vojenské služby první pohádky pro svého syna Petra, které nesou název *Lev utekl* (Čtvrtek, 1948). Od roku 1960 se Václav Čtvrtek, neboli Karel Poledne, Jan Neděla či Jan Málek (pseudonymy Václav Cafourek miloval, pseudonym Václav Čtvrtek vychází z jeho narození 4.4.1911), začal plně věnovat spisovatelskému řemeslu. Jeho díla, která byla původně určená pro televizní zpracování, vyšla nejdříve v Čs. rozhlase, kde nadále působil. V šedesátých letech se proslavil zejména díky svým televizním seriálům.

Během svého života získal mnoho ocenění, roku 1975 obdržel titul zasloužilý umělec, poté rakouskou státní cenu za dílo *Čárymáry na zdi* (1961), byl člen Svazu československých spisovatelů. Je považován za pokračovatele klasiků českých pohádek. O jeho velkolepém úspěchu svědčí také fakt, že jeho knihy byly přeloženy do několika cizích jazyků.

Soukromý život Václava Čvrtka byl velmi smutný, jeho prokletím se stala rakovina, na kterou zemřela jeho první žena, ale i druhá manželka Vlasta Váňová, se kterou se seznámil v Čs. rozhlase a se kterou měl dceru Markétu a syna Petra, který taktéž podlehl v téže době jako jeho matka nádorovému onemocnění. Čtvrtek sám málem zemřel na rakovinu plic, neboť byl vášnivým kuřákem. Rakovina se u něj objevila dříve než u jeho ženy Vlasty, Čtvrtek se však na rozdíl od jeho ženy z této nemoci vyléčil. Po

několika letech se z těchto smutných událostí „zmátořil“ a nabral druhý dech. Oženil se potřetí a jeho tvorba byla na vrcholu, zažíval největší slávu. Navíc se mu narodil vnuk Jáchym, kterého mu porodil jeho jediný žijící potomek, dcera Markéta. Mohlo se zdát, že své prokletí rakoviny si již ve Čtvrtek ve svém životě vybral, bohužel tomu tak nebylo, roku 1975 se mu rakovina vrátila a ještě téhož roku umírá. I přes tento nelehký úděl, jej okolí označovalo jako milého a veselého člověka, o jeho optimistické povaze svědčí i jeho výrok: „*Kdo má dobrou náladu tomu, tomu se na světě líbí a tomu se s na světě také dobře žije.*“ (Český rozhlas, 2021)

1.2 Tvorba Václava Čvrtka

Ačkoliv se Čtvrtek soustředil převážně na tvorbu pro děti a mládež, napsal také prózu pro dospělé. Jedním z jeho prvních děl byl právě humoristický román pro dospělé *Whitehors a dítě s pihou* (Čtvrtek, 1940), který vyšel roku 1940 pod pseudonymem Huge Prattler. Z další tvorby pro dospělé to byla díla *Veselí mrtvi* (Čtvrtek, 1967), či *Nezbedné pověsti* (Čtvrtek, 1977).

Václav Čtvrtek je však znám převážně pro svou tvorbu pro děti a mládež. Píše pro mladší, ale i starší děti, pro mládež. Významnou část jeho děl můžeme zařadit jako prózu s dětským hrdinou. Konkrétně se jedná o příběhy, kde se dětský hrdina pohybuje v reálném světě. „*V příbězích ze současnosti Čtvrtek povětšinou sdílel dobové výchovné pojetí dětské literatury, přesahoval ho však motivickou a situační objektivitou, živostí postav, nepředpojatým viděním vztahu dětí a dospělých, a zejména bezprostředností dialogů, dobře odposlouchanou dětskou řečí.*“ (Slovník české literatury po roce 1945, 2018). Často jsou to příběhy o životě městských dětí, ale i historizující próza s dětským hrdinou, kde můžeme uvést například dobrodružný román o husitském chlapci, který se dostává do 20.století, s názvem *Chlapec s prakem* (Čtvrtek, 1961). Další historizující, ale i dobrodružnou prózou je *Neuvěřitelná příhoda práčete Leška* (Čtvrtek, 1975), která vypráví o chlapci z 15.století, který se dostává do 20.století. Dalším dílem z oblasti pro děti a mládež je *Zlatá lilie* (Čtvrtek, 1964).

„*Čtvrtkova žánrově mnohotvárná tvorba se přitom polarizovala ve dva typy: v klukovské a dívčí příběhy ze současnosti (psané převážně v padesátých a sedmdesátých letech) a v příběhy pohádkové (vznikající zvláště od poloviny šedesátých let). Oba*

námětové okruhy spojují příběhy z reálného dětského života s výrazným pohádkovým motivem.“ (Slovník české literatury po roce 1945, 2018) Mezi tzv. klukovské romány můžeme zařadit známý televizní seriál *My tři a pes z Pětipes* (Čtvrtek, 2008) je situačně a dějově poutavý příběh s dětským/chlapeckým hrdinou. O Tondovi, který z Prahy přijíždí ke své rodině strávit prázdniny. Zde uloví legendárního úhoře, a tak si získá náklonnost party venkovských chlapců. Téma, kdy je ztvárněn mnohdy nelehký život městského chlapce, který se dostává na venkov je v literatuře ztvárněn mnohokrát, uveďme například *Honzíkovu cestu* (2009) Bohumila Říhy a Heleny Zmatlíkové nebo *Postrništi bos* (2013) Zdeňka Svěráka. Ve Čtvrtkově tvorbě však nalezneme i příběh, kdy se dětský hrdina dostává do pohádkového světa plného pirátů. Tento dobrodružný román *Podivuhodné vyprávění bývalého piráta Kolíska* (Čtvrtek, 2010), který je zároveň klukovským románem pojednává o osmiletém chlapci, který se ocitá mezi piráty. Dívčím románem je například *Malá letní romance* (Čtvrtek, 1966), která je hluboce psychologicky rozpracována. Je to příběh o první lásce a je spíše určen starším čtenářům/čtenářkám. O. Chaloupka uvádí ve své recenzi (1967), že Čtvrtek s postavami mohl dobře rozehrát sentimentální románek, který by okouznil čtenáře milující červenou knihovnu. Je zde vše, co k tomuto žánru patří: léto, příroda, kopretiny, řeka, rybaření, koupání, i postavy jsou zajímavé. Avšak schéma připomíná spíše bulvární četbu a chybí zde „cukerín“, příběh je podán čistě, zřetelně, střídme. O. Chaloupka navíc kritizuje, že vyprávění je hodně redukováné na základní situační motiv, je málo rozvedené a zasazené do souvislostí.

Čtvrtkova tvorba se polarizovala na dva typy: příběhy ze současnosti a příběhy pohádkové. Jsou zde však i příběhy, které k pohádce inklinují, například *Duha a jelen Stovka* (Čtvrtek, 1966), či *Čárymáry na zdi* (Čtvrtek, 2002). Poslední ze jmenovaných vypráví o panáčkovi namalovaném na zdi, který obživne a spřátelí se s vypravěčem. Jak uvádí recenze Leony Šťákové (2016) je tento příběh zvláště vhodný pro dnešní děti, které jsou zahlceny knihami plnými nespisovných slov a superlativ, proto může kniha zaujmout zdvořilou mluvou panáčka, který netouží po internetu a ni fast foodu, nýbrž po obyčejném hřebíčku na zavěšení jeho klobouku. Dnešní děti potřebují zdůraznit tradiční, mnohdy zapomenuté, hodnoty jako je potřeba obklopovat se hezkým, nutnost společnosti a další. Dle této recenze dokážou postavičky tohoto příběhu zaujmout i po letech, i když s nadhledem autorka přidává, že může děti inspirovat ke čmárání na zdi. Dalším dílem,

které k pohádce inklinuje je *Jak si Slávek načaroval dubového mužíčka* (Čtvrtek, 1984). Kniha pojednává o chlapci Slávkovi, kterému během psaní domácího úkolu spadne do sešitu dubový mužíček, se kterým poté zažívají různá dobrodružství.

Avšak nejpočetnější část Čtvrtkovy tvorby jsou pohádky. Autor napsal pohádek nespočet, mnohé z nich ani nevyšly knižně, byly psány tzv. do šuplíku. „*Ve svých nejlepších pohádkách Čtvrtek vytvořil osobitý a přitom typicky český pohádkový svět, který je při respektování principů moderní pohádky hluboce vrostlý do tradic lidového vypravěčství; zvl. jeho pohádky byly přeloženy do řady cizích jazyků.*“ (Slovník české literatury po roce 1945, 2018) Některé z nich zase vyšly v různých výběrech, kupříkladu *To nejlepší pro nejmenší* (Čtvrtek, 2006). Avšak tento výbor recenze Gabriela Pleska, vydána roku 2007 v časopise Tvar, nehodnotí příliš kladně. Kritizuje, že pohádky jsou vytrženy z kontextu a je otázkou, zda malé děti dokáže zaujmout, když se ani nestačí seznámit s hlavním hrdinou. Kromě slavných Čtvrtkových pohádek jsou zde i méně známé příběhy jako je *Hrompac a Tancibůrek* (Čtvrtek, 1973). Recenzent však dodává, že pokud by čtenáře zaujala některá z pohádek, nedá se sehnat celá kniha, např. *O Kačence a tlustém dědečkovi* (ta vychází poprvé až roku 2011). Pozitivně recenze hodnotí, že i když jsou pohádky vytrženy z kontextu, jsou krásné, a to dokazuje Čtvrtkovo mistrovství. Chválí také Čtvrtkovy příběhy po stránce jazykové, říká, že je srovnatelný s Čapkem, i Vančurou, jediným mínusem je, že díla tehdy vznikala tzv. na objednávku pro rozhlas či přímo pro televizní zpracování. Ovšem jako největší poklad Pleska hodnotí doslov Evy Bílkové, který se nachází na konci knihy a obsahuje i bibliografii. Doslov je napínavý a obsahuje původní ilustrace, tedy obrázky různých výborných ilustrátorů v jedné knize.

Čtvrtkovy pohádky můžeme rozdělit dle ústředních postav, jsou to pohádky, kde nalezneme jen kouzelné/pohádkové bytosti nebo pohádky, kde jsou ústředními postavami lidé. První pohádka, která Čtvrťka roku 1961 proslavila, byla rozhlasová. Jednalo se o pohádku, která měla jako ústřední postavu pohádkovou bytost, a to skřítko Hajaju, Tento skřítek se stal symbolem pro rozhlasový večerníček a je považován za předchůdce televizního Večerníčku. Desetiminutové pohádky na dobrou noc o skřítkovi Hajajovi slavily takový úspěch, že poté na něj navázal dodnes známý televizní Večerníček. Tyto rozhlasové pohádky o Hajajovi jsou vysílány v rádiích dodnes. Když budeme jmenovat další pohádky, kde jako ústřední postava vystupuje kouzelná bytost, jsou to například

známé přírodní báchorky o křehkých lesních skřítcích pojednávají *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky* (Čtvrtek, 1981). Recenze z periodika Zlatý máj (1975) od Z. Smetany tyto pohádky hodnotí kladně, dle autora se jedná o hymnus na život. Příběhy ukazují, že svět je prostorem pro potěšení, dobro, solidaritu, vzájemnou pomoc (zvláště v boji dobra a zla), dobré skutky jsou zde vždy odměněny. Čtvrtek je mistr v těchto miniaturních dějích založených na dobrém nápadu. Vše je navázáno na realitu každodenního života. Jazykový projev je maximálně úsporný, jednoduchý, ale poetický. Hrdinové Křemílek a Vochomůrka jsou pro dětské čtenáře stejně přitažliví jako známé postavy Rumcajs, Cipísek a Manka.

Mezi další jeho známé pohádky, kde jsou hlavními hrdiny pohádkové postavy jsou *O makové panence a motýlu Emanuelovi* (Čtvrtek, 1970), *O víle Amálce a žabce Márince* (Čtvrtek, 1973), *Vodník Česílko* (Čtvrtek, 1970), *Vodník Čepeček* (Čtvrtek, 2004), *Malá zlá kouzelnice a drak* (Čtvrtek, 1974). K poslední jmenované pohádce se vyjádřil Jan Černý ve Zlatém máji (1975) svou recenzí, kde na dílo pohlíží spíše kriticky. Recenzent tvrdí, že Čtvrtek si chtěl ověřit nosnost starých motivů a možnost jejich transformace. Bohužel postavy nejsou typicky pohádkové. Matka princezny je příliš egoistická a bezcitná, drak nevzbuzuje hrůzu spíše lítost a soucit. Ani konec není pohádkově vyřešen, radní pokropí čerty svěcenou vodou, ti se propadnou do pekla a nedovíáme se, jak je nakonec spravedlnosti dosaženo, můžeme se jen domnívat. Tyto klasické pohádkové motivy vyznívají dle recenze příliš falešně, křečovitě, nepřírozeně. Čtvrtek, který rád využívá své fantazie a lidového jazyka v tomto díle využívá mnoho archaických slov, kterým děti nerozumí, a navíc to ani nepůsobí esteticky. Vpád Čtvrťka do klasické pohádky není dle Jana Černého nejšťastnější. Jeho talent se nejlépe uplatňuje v prostoru fantazie a humoru. Proto recenzent pozitivně hodnotí, že i v této pohádce Čtvrtek vtipně a humorně řeší situace.

Jak jsme již zmínili, Čtvrtek píše i pohádky, kde jsou ústředními postavami lidé. Václav Čtvrtek byl v šedesátých letech populární i díky dalším pohádkovým seriálům, ve kterých byl mistr, nejvíce jej proslavil televizní seriál o loupežníku Rumcajsovi, kde je ústřední postavou loupežník Rumcajs a v dalších dílech i jeho žena Manka a syn Cipísek. Mezi další pohádky, kde jsou dominantními postavami lidé, patří *Cesty formana Šejtročka* (Čtvrtek, 1977), *Pohádka o myslivci a víle* (Čtvrtek, 1978), *Jak ševci zvedli*

vojnu pro červenou sukni (Čtvrtek, 1979), *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi* (Čtvrtek, 1979).

Příběh, kde vyjma jedné kapitoly vystupují lidé, je *O Kačence a tlustém dědečkovi* (Čtvrtek, 2011). Neobjevují se zde ani nadpřirozené postavy, ani schémata pohádkového vyprávění. Dle recenze Bohumily Adamové (2011) jsou tyto humorné příběhy o tlustém dědečkovi a jeho vnučce nadčasové, současným čtenářům jsou blízké, řeší běžné každodenní zápletky. Zvlášť pro dnešní děti jsou dle recenze tyto pohádky vhodné, odehrávají se zde totiž ještě běžné činnosti bez ovlivnění technologiemi, je to doba, kdy děti chodili pěšky a nejezdili tolik auty, přirozeně si hráli venku, poslouchali příběhy a neseděli jen před televizorem. Kniha byla poprvé vydána až roku 2011 a tehdy získala svou první ilustraci. Ujal se toho současný pražský ilustrátor Tomáš Řízek a dle recenze svou práci zvládl skvěle, obrázky jsou barevné, veselé a podtrhují celkový humorný ráz knihy. Jedná se o kvalitní knihu a dobře vykonanou práci.

Mnohé ze Čtvrtkových pohádek, často označované jako krátké pohádkové prózy, ať už s hlavní postavou kouzelnou či lidskou, byly zfilmovány pro *Večerníček* a tím svého autora také proslavily. „*V letech sedmdesátých se na knižních pultech objevovaly především kratší pohádkové prózy. Jejich charakteristickým znakem bylo, že v nich autor ve větší nebo menší míře čerpal z odkazu lidové pohádky a také že velký počet z nich měl svou filmovou animovanou verzi natočenou pro dětský televizní pořad Večerníček.*“ (Vyplelová, 2007, s. 8-9)

Další, již méně početnou oblastí Čtvrtkovy mnohotvárné tvorby je i populárně naučná literatura, zde jsou to díla jako *Směr vesmír-start* (Čtvrtek, 1959), *Není klíč jako klíč* (Čtvrtek, 1969).

Nutno podotknout, že ať už se jedná o prózu pro dospělé či pro děti a mládež, Čtvrtkův autorský styl byl vždy příznačný svým humorem, který je vždy laskavý. Dle toho autor volí svá slova, která jsou mnohdy legračně zkomolená a dodávají celému příběhu na komičnosti. Autorův jazykový styl je výjimečný a originální, volí spíše jednoduchá souvětí, a to zvláště ve tvorbě pro děti. Jak uvádí dokument České televize s názvem *Strejda Čtvrtek* (2009), to, jak děti přemýšlí, co potřebuje jejich duše velmi dobře znal. I díky tomu dokázal mistrně psát své pohádky a získat si tak své malé čtenáře.

Václav Čtvrtek patří mezi jednoho z největších českých pohádkářů. Ačkoliv tento spisovatel byl známý již roku 1961 pro svou rozhlasovou pohádku na dobrou noc

o *Skřítkovi Hajajovi* (Čtvrtek, 1961), autora nejvíce proslavil televizní seriál o loupežníku Rumcajsovi. Tato televizní pohádka měla premiéru ve Večerníčku roku 1967 a následně ji vysílalo na třicet zahraničních televizních stanic. O tom, že Rumcajs je známý i ve světě svědčí i odkazy například na anglické a německé internetové encyklopedii Wikipedii. Bohužel je v německé verzi zmínka pouze o televizním zpracování a odkaz na knihu chybí. Důležité však je, že český Rumcajs se dostal za hranici Česka, a to nejen do Německa, ale i do dalších zemí.

Čtvrtkovy pohádky a prózy pro děti inspirovaly mnoho autorů divadelních dramatizací. Předlohy Václava Čvrtka se staly inspirací například autorům Dana Bartůňková (*Loupežník a obr*, 2000), Jitka Martínková (*Pohádkové trampoty kominíka Valenty*, 2002), Jiří Kraus (*Jak čert hledal díru do pekla*, 2004). Známého *Křemílka a Vochomůrku* přivedla roku 2001 na jeviště Jana Glozarová, roku 2016 se inspirovala toutéž předlohou Hana Mrázková s představením *Pohádky z pařezové chaloupky. Kočičiny kocoura Damiána* zdramatizoval roku 1980 Jiří Teper, *O vodníku Česílkovi a vile Andulce* upravil pro divadelní jeviště roku 2002 Jiří Untermüller. Nejen pohádky, ale i Čvrtkova próza pro děti a mládež *Zlatá lilie* (1964) se roku 1971 hrála v českých divadlech, a to díky Věře Pánkové.

Avšak ze Čvrtkových pohádek je nejčastěji dramatizován Rumcajs: Saša Lichý (*Jak se stal Rumcajs loupežníkem*, 1969; *Jak měl Rumcajs Cipíska*, 1972), Jana Glozarová (*Rumcajs a Cipísek*, 2000), Jana Galinová (*Loupežník Rumcajs*, 2003), Michal Hába a Jana Kuklová (*Cipísek*, 2016), Jiří Skovajsa a Ondřej Klíč (*Rumcajs*, 2006).

Dokonce byl dle této předlohy zinscenován balet s názvem *O loupežníku Rumcajsovi* s hudbou Ladislava Matějky a libretem Alberta Janíčka, který měl premiéru roku 1975 v Ostravě a roku 1983 v Ústí nad Labem. Rumcajs se rovněž dostal do muzikálové podoby, ujali se toho v Polsku – text napsal Ernest Bryll, hudba Katarzyna Gärtner, český překlad Mojmíra Janišová, texty písní Vladimír Čort, československá premiéra proběhla roku 1975.

Čtvrtkovy pohádky těší dětské duše i ve formě loutkových her – známého *Křemílka a Vochomůrky* se zhostili roku 1979 Petr Slunečko a roku 1978 Karel Makonj, Zbyněk Vybíral zase napsal roku 1989 loutkovou hru pro děti *Stázka a čert*. Na náměty pohádek Václava Čvrtka dále vznikly loutkové hry *Vila Amálka* (premiéra 2009, scénář Marta Gusniowska, překlad Jana Pithartová), *Dobrodružství piráta Kolíska* (premiéra

2011, scénář Konrád Popel a Lukáš Votava), *Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni* (premiéra 2013, scénář Pavel Vašíček) ad.

Nadšenci pohádek Václava Čtvrťka se mohou těšit těmito příběhy i na zvukových nosičích, často s využitím starších rozhlasových aj. záznamů; hojně je využívána i Čtvrťkova poezie pro děti, často zhudebňovaná (Emil Strašek, Jiří Válek, Ilja Hurník, Petr Eben aj.).

Václav Čtvrtek svého úspěchu dosáhl také díky spolupráci se známými ilustrátory a režiséry. Radek Pilař je znám především jako tvůrce ilustračních doprovodů a animovaných filmů pro děti. Tento ilustrátor má velice originální kresbu, která zdobí stránky známého *Rumcajse* (Čtvrtek, 1970), *Manky* (Čtvrtek, 1975b), *Cipíska* (Čtvrtek, 1975a), ale je to také tvůrce známé postavy Večerníčku, který nás dodnes každý večer zdraví na televizních obrazovkách. Radek Pilař ilustroval značnou část Čtvrťkových pohádkových příběhů, například o vodnících Česílkovi a Šejtročkovi, ale i knihy *Tři Hastrmani* (Čtvrtek, 1974), *Jak blecha doskákala Janečkovi pro štěstí* (Čtvrtek, 1973), *Hrompac a Tancibůrek* (Čtvrtek, 2008). Dalším známým ilustrátorem, který doprovázel svými půvabnými kresbami Čtvrťkovy knihy byl také Zdeněk Miller známý zvláště pro své pohádky o Krtečkovi. Tento známý výtvarník propůjčil své kresby knize *Cesty formana Šejtročka* (Čtvrtek, 2003). Čtvrťkovo *Kolotoč v Africe* (Čtvrtek, 1999) ilustroval dokonce tvůrce Ferdy mravence Ondřej Sekora. Dalšími známými ilustrátory Čtvrťkových knih byli Helena Zmatlíková (*Kosí strom*, 2009; *Lenka a dva kluci*, 1978), Miloslav Jágr (*Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni*, 2008), Jan Černý (*Malá zlá kouzelnice a drak* (1974), *Jak si Slávek načaroval dubového mužíčka*, 1984), Zdeněk Smetana (*Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky* (1981), *Pohádka o myslivci a víle*, 1978). Úspěšné pohádkové knihy Václava Čtvrťka se staly předlohou pro mnoho televizních seriálů jako *O Kubovi a Stázině* (prem. 1988), *Cesty formana Šejtročka* (prem. 1995), *O hajném robátkovi a jelenu Větrníkovi* (prem. 1978), *Říkání o víle Amálce* (prem. 1975), *O makové panence a motýlu Emanuelovi* (prem. 1971), *Pohádky z mechu a kapradí* (prem. 1969), *O vodníku Česílkovi* (prem. 1968), *Příběhy kocoura Damiána* (prem. 1966), *O loupežníku Rumcajsovi* (prem. 1967). Mnohé z těchto seriálů jsou dodnes promítány ve Večerníčkách České televize. Byly natočeny i filmy *My tři a pes z Pětipes* (prem. 1971), *Malé letní blues* (prem. 1967, podle předlohy *Malá letní romance*), *Jablíčko se dokoulelo* (prem. 1977), *Říkání o víle Amálce* (prem. 1975) a další.

Václav Čtvrtek se při točení *Říkání o vile Amálce* (prem. 1975) podílel také jako scenárista, stejně tak u seriálu *O loupežníku Rumcajsovi* (prem. 1967), či u ztvárnění 15dílného pohádkového seriálu *Už nám byly tři* (prem. 1979), *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi* (prem. 1978). *O loupežníku Rumcajsovi* (prem. 1967) a *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi* (prem. 1978) režíroval Ladislav Čapek, *Pohádky z mechu a kapradí* (prem. 1969) natočil jejich výtvarník Zdeněk Smetana. Na pohádce *O makové panence a motýlu Emanuelovi* (prem. 1971) se podílel režisér Václav Bedřich, který je zároveň tvůrcem dodnes nejstarší používané televizní znělky Večerníčku.

1.3 Autorská pohádka

Jak uvádí Vařejková (1998, s. 9-10), Václav Čtvrtek byl mistrem pohádek, v jeho tvorbě se objevuje autorská pohádka, která je v intencionální literatuře pro děti a mládež velmi oblíbená. Jaroslav Toman (1992, s. 10) uvádí následující vymezení autorské pohádky: „*Autoři do původní lidové předlohy, osnovy, tradičních motivů, kompozičních postupů, stylistických a jazykových prostředků v různé míře zasahovali, ale v podstatě zachovávali její tradiční, konvenční, ustálené žánrové principy a znaky.*“ I Kubeczková (2005) potvrzuje, že autorská pohádka se na rozdíl od lidové pohádky liší svým svérázným přístupem k rysům, které jsou typické pro pohádkové žánry, respektuje jejich specifika, ale i přesto dochází k vytvoření žánru nového. Autoři autorských pohádek přichází převážně s novými tématy, syžety, motivy a figurami, úmyslně se vyhýbají tradičním pohádkovým postupům, pohádky zcivilňují použitím humoru, parodie, používají inovované jazykové výrazivo, ale i nové slovotvorné prostředky, často využívají ich formu, mnohdy se zaměřují i na filozofickou stránku příběhu.

I Václav Čtvrtek ve své autorské pohádce využívá prvky typické pro autorskou pohádku. Je to převážně užití humoru, inovovaného jazykového výraziva, mnohdy využívá jazykových her, vlastní autorská slova a zkomoleniny cizích slov, protože si je vědom, že píše pro dětské čtenáře, jedná se o intencionální literaturu, a jeho cílem je děti pobavit: „*Na všech úrovních prokazuje znalost dětské osobnosti, vychází ji vstříc simplifikací časoprostorové kategorie, dějovým spádem, jehož progresivitu zajišťuje převaha dialogu. Ani příznak zážitkovosti příbuzné dětskému světu pohádkám nechybí... Jakoby pokaždé pohádkou vyplul na hladinu obraz dětství, které je určováno povahou*

životního prostoru. V jeho rámci je dítě (hrdina) konfrontováno a usměrňováno v hodnotě svých potřeb...“ (Kubeczková, 2013, s. 96-97)

Kromě těchto prvků typických pro autorskou pohádku navazuje Václav Čtvrtek na tradice folkloru. Čtvrtkovu autorskou pohádku řadíme k iluzivně folklorní pohádce, která je definována dle SIROVÁTKY, O. (1998, s. 143) následovně: *„Zvláštní odrůdou umělé pohádky jsou texty, které napodobují tradiční pohádku nebo přesněji řečeno, které obsahují různé prvky tradiční pohádky. Odehrávají se podobně jako tradiční lidová pohádka – v dávné minulosti a v neurčitém pohádkovém světě, vystupují v nich obvyklé pohádkové postavy, králové, princové a princezny, čarodějové, draci, obři a víly, užívají se v nich pohádkové rekvizity a dějí se v nich kouzelné věci.“* Iluzivně folklorní pohádka se inspiruje folklorními prameny a vychází z lidové pohádky. Čtvrtek se také pouze tradiční pohádkou inspiroval, používal její prvky, např. vytvářel živý a spádový děj, ale tvořil rozsahem nepřilíš dlouhé jednoepizodové příběhy, které někdy spojoval v širší pásma, v pohádkové romány. Rovněž vytvářel vlastní syžety a motivy. SIROVÁTKA O. (1998, s. 143-144) uvádí, že *„Na základě žánrové pohádkové formy i formy pověstové vytvořil samostatnou autorskou pohádku; jeho pohádky upomínají tradiční pohádku a pověst, spočívají však na vlastní autorské imaginaci.“* Mimo jiné se v jeho pohádkách, i v Rumcajsí trilogii, objevují nadpřirozené postavy, magická čísla, což je opět typické pro folklorní pohádku.

2 Rumcajsovský cyklus

Jedním z nejznámějších Čtvrtkových literárních počínů je bezpochybně *Rumcajs*. Jeho první předobraz vznikl již roku 1946 (tehdy se jednalo o krátkou povídku) během Čtvrtkova působení v Čs. rozhlasu, což potvrzuje sám autor: „*Rumcajsovi přeji všechno dobrý, ale snažím se ho uchovat jako dobrou literární postavu. Loupežníka, který měl všechny náležitosti Rumcajse, jsem měl v rozhlasové scéně v roce 1946, hospodyňka už se jmenovala Manka.*“ (Český rozhlas, 2021)

Inspirací pro napsání *Rumcajse* mu bylo převážně Jičínsko a jeho okolí, kde během první světové války trávil své dětství. I sám autor potvrzuje, že u sepsání *Rumcajse* byl inspirován právě Jičínskem: „*S maminkou jsem prochodil všechny okolní vesničky, znám tam každý kout. Mám tu krajinu rád. Proto taky Rumcajs může bydlet jenom tam.*“ (Bílková, 2006, s. 20). Sám Čtvrtek říká o svých podnětech k tvoření: „*Inspirace vždycky přichází z nějakého velkého zážitku. Třeba jdete lesem, ani si to neuvědomujete, je hezky, je tam voňavo, zpívají tam ptáci, svítí tam do toho lesa sluníčko. Najednou se vám v povídce, kterou píšete, objeví nějaký les, ve kterém vám je dobře a doufáte, že i tomu čtoucímu bude dobře.*“ (Český rozhlas, 2021)

Jeho prarodiče, u kterých zde i s matkou, bratrem a sestrou bydlel, byli vynikajícími vypravěči folklorních pohádek. Václavův jičínský dědeček Fejfar mu vyprávěl o loupežníku Babinském. Jeho mistrné psaní pohádek, především *Rumcajse*, ovlivnil i jeho otec, který mu po návratu z války stejně jako jeho prarodiče vyprávěl příběhy, konkrétně o ševci Kramflekovi. Dle vyprávění započalo jeho okouzlení pohádkami již ve škole, kde jeho vyučující nestihl dočíst pohádku, která Václava zaujala. Proto si malý Václav od učitele knihu vypůjčil a doma si ji sám dočetl. Od té doby se z něj stal vášnivý čtenář, který si půjčoval denně i tři knihy.

Postava *Rumcajse* se nejdříve objevila v časopise *Květy* (1946), a to v pohádce o *Vodníku Česílkovi* (Čtvrtek, 1970), kde byl *Rumcajs* nesympatickou, zlou postavou, která kradla – ukradl střevíčky Andulky, oprať na jezdeckého sumce od Česílka i jeho hrnec kameňák, kde Česílko bydlel, dokonce odcizil i měsíc z oblohy. Václav Čtvrtek se většinou snažil, aby jména v případě pozitivního hrdiny vyzněla kladně a naopak. Jinak je tomu – paradoxně – u hlavního hrdiny *Rumcajse*. Jméno *Rumcajs* není běžné, jedná se opět o jazykovou hru autora a rozluštit jeho význam není jednoduché. Toto jméno můžeme rozdělit na dvě části „rum“ a „cajs“. S hrubým loupežníkem si čtenář lehce spojí

konzumaci alkoholu - rumu, slovníky uvádějí i slovo „rumajzl“, což znamená malý rum. Druhá část „cajs“ může být odvozena od slangového názvu „čajznout“ nebo „čmajznout“ (pochází z argotu), což znamená ukrást nebo odcizit. Až později v knize *Rumcajs* se jeho postava stala kladnou a stal se tím spravedlivým loupežníkem Rumcajsem, kterého dnes všichni známe. Václav Čtvrtek si tuto původní negativní asociaci uvědomoval, a proto trval na tom, aby na první stránce scénáře prvního dílu bylo uvedeno: „*Prosím důsledně vyslovovat Rumcajse, Rumcajsovi, Rumcajsi a ne Rumcajz, Rumcajzovi, Rumcajsi.*“ (Čermák, 2021) Výše zmíněné potvrzuje také tento autorův projev: „*Rumcajsovi přeji všechno dobrý, ale snažím se ho uchovat jako dobrou literární postavu. Loupežníka, který měl všechny náležitosti Rumcajse, jsem měl v rozhlasové scéně v roce 1946, hospodyňka už se jmenovala Manka.*“ (Ješutová, 2008, s. 32)

Jméno Cipísek bylo pro autora „oříškem“, stále nemohl vymyslet žádné jméno pro „geniálního“ syna Manky a Rumcajse. Nakonec zaklel „krucipísek“ a jméno bylo na světě.

Ačkoliv je Manka loupežnická hospodyňka, je pracovitá, dobromyslná, spravedlivá, pracovitá matka a milující manželka. Celá postava Manky, je podtržena právě jejím jménem, které je domáckou podobou jména Marie.

Zajímavé je také pojmenování televizní pohádky o Rumcajsovi v německém jazyce „*Der brave Räuber Fürchtenix*“, které lze volně přeložit jako „Hodný Rumcajs žádné obavy“. Můžeme se domnívat, že tento název je i proto, že Václav Čtvrtek chtěl zdůraznit, že se jedná o hodnou postavu. Kniha je pojmenována „obyčejně“ jako „Loupežník Rumcajs“, tedy *Räuber Rumzeis* (někdy i Rumzais). Syn Rumcajse zní v němčině: Zipfelchen (někdy i Zippelchen), což znamená cípek látky nebo něco malého. Můžeme se dohadovat, že je užito tohoto výrazu, protože začátek německého **Zip**felchen se vyslovuje stejně jako začátek českého **Cip**ísek. Jméno Manka zůstává v německém jazyce stejné. Stejně tak v angličtině jsou jména hlavních postav totožná s českými.

Rumcajs, jedna z jeho nejznámějších pohádkových knih, se po svém úspěchu rozvinula až do trilogie. První kniha z této série nese název *Rumcajs*. Jak již titul napovídá, všechny povídky popisují dobrodružství loupežníka Rumcajse, který se dříve živil jako švec ve městě Jičíně. Pro urážku starostenské nohy mu živnost zavřeli a vyhnali ševce do lesa Řáholce u Jičina. Z Rumcajse se stal sice loupežník, avšak loupežník spravedlivý a dobromyslný. V povídkách Václav Čtvrtek popisuje Rumcajsův boj se zlem

a nespravedlností, která je zastoupena nejčastěji starostou, knížepánem a kněžnou, pruským jenerálem, císařpánem, ale i drakem či obrem. Jsou zde i příběhy o Mance, loupežnické hospodynce, kterou má Rumcajs velice rád a mnohdy ji musí zachránit před jejich nepřáteli. Avšak příběhy končí vždy šťastně, Rumcajs vítězí nad zlem díky své chytrosti, ale také za pomoci přátel z lesa Řáholce. Rumcajs vyšel již několikrát, nejčastěji v nakladatelství Albatros 2021, 2004, 2002, 1994, 1989, 1987 (2x), 1984, 1979, 1975, 1972, 1970, Fragment 2011.

Druhou knihou v Rumcajsovské trilogii je *Cipísek*, který je milovaným synem loupežníka Rumcajse a jeho ženy Manky. Cipísek však není ledajaký chlapec. Hned po narození si nazuje botičky, které mu Rumcajs ušije a vyleze k veverce na strom. K tomu všemu zdědil po svém otci a mamince jejich chytrost a dobré srdce. Nalezneme zde příběhy o tom, jak Cipísek vyrazí do světa, o tom, jak přelstí lišku, jelena, medvěda, ale i známé nepřátele z předešlých dílů – knížepána či císařpána. Nejčastěji mu pomáhá jeho nejlepší přítel vodník Volšoveček, ale i zvířata, víly, či ohnivý mužíček z lesa Řáholce. Cipísek vyšel poprvé roku 1975 a následně v letech 1979, 1984, 1989 a 2008 vždy v nakladatelství Albatros.

Poslední knihou v sérii je *Manka*, dříve jičínská dívka, která se stala ženou loupežníka Rumcajse. Manka je statečná a pracovitá loupežnická hospodyňka, která díky své chytrosti, důvtipu, ale i za pomoci ženského šarmu vítězí nad nepřáteli, které známe z předchozích dílů o loupežníku Rumcajsovi. I *Manka* byla vydána mnohokrát, avšak ne tak často jako *Rumcajs*: Fragment 2012, Albatros 2004, 1989, 1984, 1979, 1975.

Trilogie se má i souborné vydání: *Rumcajs, Cipísek, Manka* (pohádky, 1975, 3. sv.) a vyšla také ve výběrech: *Rumcajs, Manka, Cipísek* (2007; jako příloha Týdeníku *Květy*, 2. sv. edice *Květy dětem*). Pohádky o Rumcajsovi nalezneme také ve výboru *To nejlepší pro nejmenší* (2006).

Mnohdy nové příběhy o Rumcajsově rodině, které nejsou obsaženy ve jmenované trilogii, nalezneme i v těchto knihách od Václava Čtvrťky: *Vánoce u Rumcajsů* (1974), *Rumcajsova vánoční pohádka* (1972), *Rumcajsova loupežnická knížka* (1993), *Rumcajs, Manka, Cipísek* (2007), *Rumcajs a Manka* (1970), *Rumcajs – Cipísek – Manka* (1977), *Pozdravení z Řáholce* (1986), *Pohádky ze čtyř studánek* (1969), *Obrázky z lesa Řáholce* (1985), *O Rumcajsovi a loupežnickém synku Cipískovi* (1973), *O Česílkovi, Šejtročkovi a jednom známém loupežníkovi* (1970), *Manka a Cipísek* (2020), *Cipískova loupežnická*

knížka (2007), *Jak Cipísek a Volšoveček pomáhali Rumcajsovi s vojnou a co bylo dál* (1972), *Jak Cipísek chránil jelení studánku* (2007), *Jak Cipísek s Volšovečkem vytrestali lékarníka a co bylo dál* (1972), *Jak loupežník Rumcajs utopil draka* (1970), *Jak Rumcajs vyhnal obra z Řáholce* (1969), *Jak se Rumcajs poradil s rakem* (1971).

2.1 Titul

Titul je jedna z prvních věcí, která nás na knize zaujme. Již název díla nám může mnohé prozradit, např. téma, v tom případě se jedná o titul tematický. Kromě titulu tematického můžeme názvy děl klasifikovat jako symbolické, motivické, žánrové, protagonistické, či kompoziční. Tituly Rumcajsové trilogie nesou názvy svých hlavních hrdinů – Rumcajs – Manka – Cipísek, proto je řadíme k titulům protagonistickým.

Názvy kapitol vychází vždy z obsahu dané povídky, což potvrzuje sám autor: „*Jeho osudy Ti asi nejlíp napovědí titulky těch rumcajsích povídek: Jak se Švec Rumcajs stal loupežníkem, Jak Loupežník Rumcajs vychoval šest pěniček, Jak loupežník Rumcajs dostal do věže knížepána i toho druhýho,...*“ (Slabý, 2006, s. 101). Zajímavostí je také, že kapitoly celé trilogie se jmenují obdobně, začínají vždy slůvkem „Jak“. V prvořadě obsahují názvy kapitol vždy jméno „Rumcajs“, neboť to je hlavní hrdina knihy, v dalším díle je vždy v názvu „Cipísek“ (kromě kapitoly 34) a v posledním díle vždy stojí „Manka“.

2.2 Prostředí, čas

„*Jedním z hlavních zdrojů osobitosti knížky o loupežníku Rumcajsovi je propojení pohádkových motivů a dějů s konkrétním prostorem (Jičínsko v rámci rakouské monarchie) a důkladně prokreslenými reáliemi minulosti, důraz na dobové zakotvení, byť pohádkově transformované. Zaniklý svět minulosti tu vystupuje ve svých typických podobách, jak je ztělesňuje rakouský císař, kníže s kněžnou, konšelé, řemeslníci atd. (nejde pochopitelně o zcela přesné časové zařazení – jednotlivé signály poukazují na 19.století -, ale právě o minulost v protikladu k přítomnosti i k nadčasovosti.*“ (Mareš, 2003, s. 184)

Tuto trilogii je možné časově a prostorově zařadit, neznamená to však, že jde o historickou výpověď, jedná se o poetické ozvláštnění příběhu. V ostatních Čtvrtkových pohádkách je čas a prostor pouze symbolický, např. střídající se roční období je symbolem řádu, který když se poruší, stane se neštěstí, to dokládají *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky* (Čtvrtek, 1981). V tomto díle jsou příběhy seřazeny cyklicky (od jara po zimu), což utvrzuje děti ve vnímání temporální kategorie. Epizody jsou zde začleněny v pevném časoprostorovém a kompozičním rámci. Každá z epizod posiluje jednotu přírodního času a prostoru.

V pohádkách se neuvádí žádná konkrétní doba, jsou zde jen časově neurčité údaje jako v úterý, ve středu, na jaře, ráno, večer. Ale i neurčité časové určení typické pro pohádku jako „jednou“. Uvádíme následující ukázky jako příklad: „*V úterý se to stalo se starostou Humpálem a ve středu povídá kněžna Majolena knížepánovi...*“ (Čtvrtek, 1970, s. 18) „*Jednou ráno se jičínská kněžna probudila, stříkla knížepánovi po čele voňavkou, aby měl bystřejší myšlení...*“ (Čtvrtek, 1975b) „*Jednou přišel k loupežnické jeskyni lokaj Fricek a ohlásil se...*“ (Čtvrtek, 1975a)

Avšak podle určitých náznaků lze usoudit, že se jedná o období 60. let 19. století, o dobu rakousko-uherské monarchie. V pohádkách se zmiňuje také vojna s Pruskem, což může být odkaz na bitvu u Hradce Králové, která se odehrála roku 1866, např.: „*Táhne sem vojsko z Prus a bude tu co nevidět, tak pilulí nikdy nebude dost...*“ (Čtvrtek, 1970, s. 62)

Děj Rumcajsovskeho cyklu se odehrává na skutečně existujícím místě, a to ve městě Jičíně a jeho okolí. Dodnes je toto město úzce spojeno s Rumcajsem a Václavem Čtvrtkem. Sám autor zde vyrůstal a nechal se tímto místem inspirovat, což potvrzují i jeho dopisy Zdeňku K.: „*Inspirací mu také nepochybně byla dětská léta strávená v Jičíně, což mi potvrdil v dopise z Dobříše z května 1966: „Ten text, co posílám, jsem volně zasadil do Jičína a okolí. Kdyby bylo třeba mluvit o tom, jaký mám k Jičínu vztah, tak se tam narodila má matka a já jsem tam začal chodit do školy a pře-trval celou první světovou válku. Jo hergot, kde jsou ty časy, když jsem vždycky ráno sbíral v dědově zahradě první spadlý zralý jablko!...*“ (Slabý, 2006, s. 101)

Václav Čtvrtek ve svých dílech uváděl skutečné názvy míst. Avšak existuje mnoho spekulací o tom, zda skutečně existuje les Řáholec. I když sám autor tvrdil, že les je fiktivní a to proto, aby si jej každý mohl představit po svém. Ve svých knihách se

konkrétní lokalizaci lesa vyhýbá. I přes to spoustu let na spisovatele jeho čtenáři naléhali, aby upřesnil, kde se les nachází. Nakonec Václav Čtvrtek připustil, že „*Rumcajsovo území je všude tam, kam lidské oko z Vladické brány dohlédne...*“. Spousta nadšenců Rumcajse se vydala les Řáholec hledat, až nakonec byl Řáholec přiřknut konkrétnímu lesu: „*Nedaleko Jičína se ovšem nachází místo, kde by Řáholec mohl být. V lese u obce Brada se ukrývá Rumcajsova jeskyně. Jestli právě tohle místo bylo inspirací pro příběhy Václava Čvrtka, zůstane pohádkovým tajemstvím.*“ (Jičín, 2021) Etymologie názvu je pravděpodobně odvozena od slova „řáholiti“, tedy veseliti se. Sám autor to nikdy nepotvrdil.

Autor velmi dobře okolí Jičína znal, trávil zde své útlé dětství u svých prarodičů a se svou maminkou chodil často na procházky po okolí. A tak v sérii nechybí detailní popis města Jičína a jeho okolí – náměstí, ulice města, zámek, kašna, Valdická brána, kostel svatého Jakuba, hostinec U města Hamburku, vrch Zebín a Velíš, okolní vesnice jako Popovice, Valdice, Kbelnice, Kopidlno, Čejkovice, rybníky Kníže, Jinolický, Ostruženský, Hádek, Nohavička, řeka Cidlina.

Kupříkladu vrch Zebín je českou přírodní památkou, kopec, který se nachází v Jičínské kotlině a na jeho vrcholu je kaple sv. Maří Magdaleny je jednou z dominant jičínské kotliny. V díle *Rumcajs* nalezneme vrch Zebín hned několikrát: „*Manka přiskočila - a v posledním šeptnutí vteřinky pootočila Rumcajse proti kopci Zebínu. Bouchla rána. Jičín zůstal celý, ale od toho dne je v kopci Zebínu ta veliká jáma.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 66) „*Ze studánky jim roste duha. Klene se obloukem z Řáholce přes kopec Zebín až k podloubí na jičínském náměstí.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 72) V *Cipískovi* se tento vrch objevuje také: „*Takhle,*“ řekla kněžna. *Dala zavolat sedm bab zpod kopce Zebína a poručila jim...*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 156) Z druhé strany se obr opřel o kopec Zebín a vstal. (Čtvrtek, 1975a, s. 162) V knize *Manka* se autor odkazuje na vrch Zebín pouze v kapitole *Jak kněžna uvařila Mance pítí*: „*Erckrajckrutibaby byly baby, co žily v pazderně pod kopcem Zebínem... Lokaj Fricek se vydal pod Zebín navečer, kdy se erckrajckrutibaby budily z denního spaní...Ale pak se vytočil: „Kněžna posílá do kapličky na Zebíně svíčku. Tak ji nesu.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 48) „*Otočila se na černé patě a odešla do pazderny pod Zebínem, aby jich tam zas bylo sedm.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 52) „*Erckrajckrutibaby pod Zebínem taky dostaly své. Knížepán jim ze zlosti dal povalit pazdernu.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 58)

Stejně tak se v trilogii objevuje i kostel sv. Jakuba Většího, což je římskokatolický farní kostel, který se nachází nedaleko Valdické brány v historické části města Jičín. Svatba syna starosty Humpála a dcery sládka Kuleho se má odehrát právě v tomto kostele: „*Až došly k Jakubu. A před tím kostelem postává už málem celé město... Všecko to okouní před Jakubem a čeká, až přijede ta svatba starostovic Vavřince.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 100) V téže knize je o tomto kostele další zmínka: „*V kostele u Jakuba zvoní městu poslední hodinku... Bliklo tam, zhaslo, a u Jakuba přestali bít na zvon.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 106) V *Rumcajsovi* se objevuje kostel sv. Jakuba jen jednou: „*Kostelník od Jakuba klínal umíráčkem.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 21)

Hostinec u města Hamburku, který je dodnes v provozu pod názvem hotel Paříž, se v díle *Manka* neobjevuje vůbec, v *Rumcajsovi* jednou: „*Boty si to s ním zatím rázuji císařskou silnicí, ulicí kolem hospody U města Hamburku a ještě kousek za věžovou bránu.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 80) Avšak v *Cipískovi* (Čtvrtek, 1975a) najdeme zmínku o tomto hostinci hned několik:

„*Rumcajs už kus nahoru po císařské silnici slyšel, jak v hospodě U města Hamburku hrajou trumpety a hromcuje basa a kramflíčky škrtají o podlahu... U města Hamburku nemají kruchtu, muzikanti tam postávají jen tak v koutě.*“ (s. 55)

„*A protože sám měl žízeň taky, stávil se v hospodě U města Hamburku.*“ (s. 115)

„*Budu ji ukazovat v hospodě U města Hamburku,*“ *dopověděl Kiviček.*“ (s. 137)

„*Vrátil se na šejtrok a přivezl k hospodě U města Hamburku jen kád' slané vody.*“ (s. 138)

„*Kiviček došel do hospody U města Hamburku jako v tanci.*“ (s. 139)

Obec Kbelnice nacházející se v okrese Jičín se objevuje jen v *Cipískovi*, a to několikrát v kapitole *Jak Cipísek sloužil u jenerála*, např.: „*Když to zavolal, vrátil se do stanu a posílal na všechny strany vyzvědače, aby vyzvěděli, jestli nepřítel přijde od Kbelnice, nebo od Kopidlna.*“ (s. 29) Dále: „*Letím s tím do Kbelnice, aby se taky dověděli. Knížepán si pozval hraběte ze Špajéru, a ten s sebou přivezl zajíce ze železa!*“ (s. 91) „*To dřevo je moje, vezu ho až od Kbelnice,*“ *povídá.*“ (s. 116)

Ve městě Jičíně a jeho okolí se odehrávají také příběhy formana Šejtročka, nalezneme zde i postavu vodníka Česílka či starosty Humpála. Právě proto se díla *Rumcajs*, *Manka*, *Cipísek* a *Cesty formana Šejtročka* (1977) označují za jičínský cyklus.

To, že je děj zasazen do reálného prostředí a odehrává se na konkrétním místě nás vede ke klasifikaci k pohádce autorské, naopak u lidové pohádky bývá prostředí nereálné.

O tom, že příběh má reálné základy, dokládá také fakt, že v textu se vyskytují skutečné historické postavy, např. pruský král Fricek je pravděpodobně Fridrich Vilém IV., který vládl v Prusku v letech 1840-1861. Také císařovna Bětka, která v díle vystupuje, je s největší pravděpodobností Alžběta Bavorská – Sisi.

2.3 Postavy

V této trilogii nalezneme postavy z lidových pohádek, nadpřirozené bytosti, které mají svůj osobitý charakter. „*Vodníci, víly, lesní mužici, divoženky, hejkalové pocházejí ze slovanské pohanské mytologie, která je líčí jako hrozivé a zlověstné bytosti, jejichž motivace a činy se vymykají nebo protíví lidskému chápání.*“ (Vyplelová, 2007, s. 8-9) Tyto postavy Václav Čtvrtek antropomorfizuje, dává jim lidské vlastnosti, jejich chování je také lidské, tím jejich charakter ztrácí na své hrozivosti.

Ruský literární vědec V.J.Propp dělí pohádkové postavy dle funkce jejich jednání. Buď je to hrdina, škůdce nebo pomocník. Hrdina je nositelem děje, škůdce klade hrdinovi překážky a pomocník pomáhá hrdinovi z nesnází, buďto mu něco daruje nebo mu fyzicky pomůže. Vyplelová (2007) uvádí, že lze popsat schémata zápletek, která se často opakují. Jsou to: 1. hrdina nebo škůdce něco chce; 2. hrdina nešťastnou náhodou způsobí nehodu; za 3. hrdina se musí zbavit vetřelce a za 4. hrdina se dostane do škůdceva zajetí.

První bod je například hned v druhé kapitole knihy *Rumcajs*, a to *Jak Rumcajs přestřelil knížepánovy kanonýry*, zápleтка spočívá v tom, že kněžna Majolena se rozhodne, že má chuť na hříbky, a tak se knížepán (škůdce) vydává na hříbky do lesa Řáholce, kde narazí na hnízdo pěničky. Vejce osahá, a tak se již pěnička do hnízda nevrátí a mláďata jsou ohrožena. Rumcajs (hrdina) však knížepána potrestá a pěničky zachrání. Dalším příkladem může být, když císařovna (škůdce) chce Mance vzít drahokamínek. Za svou chamtivost je císařovna potrestána zesměšněním – mužíček Metyštek je Rumcajsovi k službám, protože Rumcajs prokázal svou dobrotu. Dupne takovou silou, až to císařovnu svlékne donaha, a tak císařovna svou touhu po drahokamínku vzdává a vydává se rychle zpátky do Vídně. Avšak stává se, že i Rumcajs něco potřebuje – dýni, jablko, sůl do polévky, a proto se vydává loupit do města Jičina. Nakonec dostává požadovanou věc poctivě a ne loupeží. Tím si Rumcajs zachovává svou spravedlnost a poctivost. Rumcajsovi škůdci jsou často potrestáni zesměšněním. Tím, že Václav Čtvrtek čerpá

z folklorních zdrojů, kde je běžné, že škůdce bývá zničen (např. drak je zabit), nabízí se zde i tato možnost. Avšak to by bylo pro autora příliš „drsné“ řešení, Čtvrtek vždy vše vyřeší kulantně a s humorem.

Dalším schématem zápletky bývá, že hrdina nešťastnou náhodou způsobí nehodu. To se stává například v knize *Cipísek*, kde Rumcajs se synem nešťastnou náhodou pustí z pod pařezu sedmihlavého draka, svou chybu poté Rumcajs napraví, zažene jej svým „nejsilnějším Rumcajsím dechem“ a město Jičín je zachráněno. Důležité je, že hrdina vždy svou chybu napraví. Hrdina se také dostává do pokušení, nejčastěji žen. Rumcajs se nechá omámit voňavkou kněžny: „*Já se asi neudržím. Ze mě bude knížepán.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 37). Naštěstí mu Manka pomůže a on své jednání napraví. Stejně tak jako jednou málem zapomene, že měl pomoci vrátit mouku chalupníkovi Kománkovi, a to jen pro krásu a úsměv mladé dcery mlynáře: „*Děvče je to pěkné, vychované na bílé mouce a červených jablíčkách. Opřela se o sloupek a začne se na Rumcajse usmívat. Usmívá se a usmívá. Rumcajs se zkusil dívat jinam, ale vzalo mu to oči; a zas se musí dívat jen na ni. Mlýnské kolo se mu začalo vykrucovat z rukou a Rumcajs si vzdychl: „Já prohrál.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 125). Opět jej zachrání Manka, která pomoci kouzelného kolovrátku vše napraví. S tím vším jí pomáhá také Rumcajs, který nakonec i vrátí mouku Kománkovi a tím vším svůj „hřích“ napraví.

Zápletkou bývá také, že hrdina se musí zbavit vetřelce, který vnikl do jeho teritoria. Teritorium bývá nejčastěji les Řáholec a v tom případě bývají ohroženi jeho obyvatelé, zvířátka, víly, stromy a další. Důležité je, že povídka vždy končí dobře a vetřelec je zahnán. V knize *Cipísek* například Cipísek s Volšovečkem vyženou zlou vydru Rafici. Kněžna (škůdce) si stěžuje, že kvůli vodníkovi Volšovečkovi nemá v rybníku žádné ryby, rytíř Harcuba jí nabídne pomoc – vydru vycvičenou na chytání vodníků. Volšoveček společně s Cipískem zaženou vydru do strouhy a přirazí stavidlo jako bránu. A tak je Volšovečkovu teritorium – jeho obydlí rybník, zachráněno. Stejně tak Rumcajs vystrnadí obra z lesa Řáholce. V titulní kapitole *Manka* (Čtvrtek, 1975b) vyženou ze své jeskyně medvěda, kterého na ně políčili knížepán s kněžnou.

Poslední zmiňovanou zápletkou je, že se hrdina dostane do škůdcova zajetí. V této trilogii se často stává, že Rumcajs, Manka nebo Cipísek se dostanou do vězení. Tato zápletky se opakuje ve všech třech knihách – například když je Rumcajs potrestán za to, že jde krást dýně, pomáhá mu kavka, která je mu vděčná za záchranu, když byla chycena

do trní. Hrdina je zachráněn ze škůdcova zajetí. I Manka se dostává do vězení, protože osvobodí z klece zlého rychtáře Fištuly pěničku, Rumcajs Manku vysvobodí za pomoci jeho přátel – zachráněné pěničky, topolu a měsíce. Cipísek se zvláště v úvodních kapitolách, kdy se vydává do světa, dostává také do spárů jejich nepřátel – kníže pána, starosty, jenerála. Avšak jeho milující rodiče jej vždy vysvobodí.

„Jejich lidově nekomplikovaní, rozhodní a charakterově robustní hrdinové žijí ve shodě s přírodou a jejím řádem, po zákonu přirozeného citění, lásky a dobra a se smyslem pro spravedlnost.“ (Slovník české literatury po roce 1945, 2018) Čtvrtkovy postavy mají jasné, jednoduché distinktivní rysy a přehledný psychologický profil. Lze jednoznačně určit, zda se jedná o pozitivní nebo negativní postavu. Avšak není to přesná kopie postav z folklorních pohádek, kde je vyloučený následný vnitřní vývoj nebo odklon od své funkce. Psychologie Čtvrtkových postav se nadále vyvíjí, hlavní hrdina může udělat chybu, může se nechat nalákat nebo omámit, může vypadnout z role a projevit svou slabost, tu však záhy napraví. Ale i některé nepříliš negativní postavy (škůdci) mohou svá jednání napravit (například zlá bába Kartounková v knize *Manka*, která zarazí vodu, aby městu Jičínu vyschlo v kašně, za to se dostane do pekla, odtud ji vysvobodí Manka s Rumcajsem, ona vše na oplátku napraví a vodu opět pustí). Není zde absolutní řád lidové pohádky, který zní „buď zvítězíš, nebo budeš zatracen“, zde je převedeno do civilní podoby.

Václav Čtvrtek volí převážně pohádkové nebo zvířecí postavy, které jsou antropomorfizovány. Již méně volí postavy lidské. Často se objevují také reálné postavy z naší historie jako pruský král Fricek (Fridrich Vilém IV.), císařovna Bětka (Alžběta Bavorská – Sisi). Jak uvádí Eva Bílková (2006), Václav Čtvrtek se při tvorbě svých postav inspiroval skutečnými obyvateli města Jičín, a to hodinář Semerád, puškař Halíř, továrník Knotek, v díle vystupuje jako mašinfír, advokát Lohař, který je v knize stavitelem, zahradník Mazánek je kupcem. *„Žalud hvízdal někam přes náměstí; a co by Rumcajs napočítal do tří, vyběhl z krámků u věžové brány hodinář Semerád.“* (Čtvrtek, 1970, s. 46) *„Puškař Halíř vyšel z dílny do krámu a povídá: „Co bude libo? Mám podat prach, nebo koule?“* (Čtvrtek, 1970, s. 45) Zvláštností je, že Václav Čtvrtek do své trilogie zasadil i jméno svého dědečka Fejfara, který se zde objevuje jako bednář, truhlář nebo kupec. Jméno může mít i reálný předobraz u tesaře Fejfara, tehdejšího skutečného

obyvatele města Jičín. „*Jak tak brousil po náměstí i v uličkách, došel až k bednáři Fejfarovi.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 112)

Zajímavá jsou také jména postav, ne vždy jsou běžná, jako je tomu u rusalky Andulky, děvčete Lucky a jejího ženicha Toníka. Naopak Čtvrtek si se jmény hraje: „*Krajcdonrvetr!*“ *zaklel rytíř Harcuba, a ani se nedovolil kněžny.* „*Jedem domů,*“ *řekla kněžna knížepánovi.*“ „*A rytíř Bác Huba ať si jde pěšky.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 153) I zde si autor pohrává se jménem Harcuba, ze kterého je poté Bác Huba. Škúdce (rytíř) je záměrně zesměšněn, a i tím je potrestán za své činy. Tato hra se jmény přidává textu na komičnosti. Dalším zajímavým jménem je i podučitel Očičko, který pomáhá Rumcajsovi i jeho rodině ve všech třech dílech.

Rumcajs

Rumcajs je natolik známá a výrazná postava Večerníčku, že se stala symbolem Jičínska, kraje autorova dětství. Není snad nikoho, kdo by známého loupežníka neznal. Hlavní postava prvotiny této jičínské trilogie, je původně švec z města Jičína, který se stal kvůli urážky starostenské nohy loupežníkem a žije ve své jeskyni v lese Řáholeci. Rumcajs je sice loupežníkem, avšak jeho pravou definici nesplňuje (na rozdíl od jeho první zmínky v časopise *Květy* – pohádka o vodníku Česílkovi, kde byl loupežníkem v pravém slova smyslu). Připomíná spíše Robina Hooda, či Viléma Tella, kteří bránili slabé a chudé a bojovali za spravedlnost. Hlavní hrdina Rumcajs je v trilogii vykreslen kladně. Jeho úkolem je dohlížet na spravedlnost a ochraňovat les Řáholec, a to převážně před nepřáteli jako jsou starosta Humpál, knížepán s kněžnou, či císařpán. Tento ochránce přírodního řádu, Rumcajs, je mužem na správném místě, je silný a statečný, vždy brání svou ženu Manku a svého syna Cipísku, je to milující manžel a otec. Není jen silný, ale i vychytralý, většinou své nepřátele přemůže právě díky své chytrosti.

Rumcajse pozná každý, má vysoký červený klobouk, dlouhé vousy, je sice zanedbaný, ale boty má krásné, je silný a má pistoli, která se láduje žaludy: „*V mlází se rozhrnuly větvičky a u Humpála stojí švec Rumcajs. Kdepak švec! Bradu má obrostlou hustými vousy, ve vousech mu hnízí roj lesních včel. Na hlavě klobouk z borové kůry. Kazajku má Rumcajs splátovanou z kousíčků červené kordofánské kůže. Kalhoty jsou odřené, opasek je sotva drží, a za opaskem pistol jako kornout. Jen botičky má jedna radost.*“ (Čtvrtek, 1970 s. 13-14) Jako správný loupežník, který žije v lese je zanedbaný.

Jak dle ilustrací Radka Pilaře víme, na své věště má nakreslené srdce, což si můžeme vykládat tak, že Rumcajs má „srdce na pravém místě“, je dobrák. Jeho oblečení je převážně červené. Červená barva symbolizuje především lásku, erotiku, ale i varování a je barvou revoluce a změn systému obecně. Právě o změnu se Rumcajs snaží, chce nastolit ve společnosti spravedlnost. Možná proto má Rumcajs, ale i Cipísek právě červený klobouk. Rumcajs také kouří fajfku, která se plní kouzelným loupežnickým tabákem a umí rozdělat oheň pouhým křísnutím nehem o nehet: „*Cestou k Jičínu si Rumcajs pro potěchu nacpal novou fajfku čerstvým loupežnickým tabákem. Křisl nehem o nehet, vyskočila jiskra a zapálila tabák ve fajfce.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 33).

Manka

Manka je milující manželkou loupežníka Rumcajse, původně jičínská panenka, celá tak čist'ouká se stala loupežnickou hospodyňkou. Manka pomáhá Rumcajsovi v boji s jejich nepřáteli. K tomu Manka využívá své ženské chytrosti a šarmu. Právě této hospodyňce se věnuje kniha *Manka*, kde je hlavní hrdinkou všech povídek. Manka má svou typickou červenou sukýnku, bílou zástěru s červenými pruhy, červené korálky na krku, bílou halenku, v dlouhých vlasech červenou mašli, „*ruce ožehlé od sluníčka a vlasy jako nedozrálá pšenice*“ (Čtvrtek, 1970, s. 30). Na rozdíl od ostatních, například od druhé jičínské panenky Anky, není pyšná, malicherná, chamtivá ani lenivá. Naopak o svou domácnost – jeskyni v lese Řáholci a o svou rodinu se stará velice zodpovědně a je pracovitá. Pracovitost symbolizuje právě Mančino oblečení – zástěra, ale i její ruce ožehlé od sluníčka znamenají, že se práce nebojí. Naopak bílá blůza symbolizuje její čistotu, dobré srdce. Celá postava Manky, je podtržena právě jejím jménem, které je domáckou podobou jména Marie. V Bibli je Panna Marie matkou Ježíše. Můžeme zde nalézt určitou propojenost s Mankou a Cipískem. Manka je dobrou postavou, je hodná a milující matka a manželka, můžeme tedy s určitou nadsázkou říci, že je svatá (stejně jako Panna Marie). Stejně tak jako Panna Marie byla matkou Ježíše i ona může být považována za matku spasitele světa, Cipísek je totiž spravedlivý, hodný a snaží se hájit správné hodnoty a „spasit“ svět.

Červená sukýnka, červená mašle ve vlasech a červené korále Manky mohou symbolizovat ženskost. Sukně obecně je symbolem ženství, a právě v kombinaci s červenou barvou nabývá tento symbol na síle. Červená barva je i symbolem lásky,

erotiky, varování a revoluce, o kterou se Rumcajs tak snaží. Zvláštností je, že o Mančině sukni není v *Rumcajsovi* ani zmínka, o tom, že Manka má sukni červenou se dovídáme jen díky ilustracím Radka Pilaře. V díle *Cipísek* se již autor o Mančině sukni zmiňuje, avšak stále není červená: „*Manka maličko zbledla a strčila Cipíska za širokou sukni.*“ (Čtvrtek, 1976a, s. 178) V této ukázce je sukně spíše symbolem matky, ženy, protože zde představuje bezpečí, ochranu pro Cipíska. Až v poslední knize z této trilogie se již několikrát objevuje Mančina červená sukně: „*Manka si popleskala červenou sukni, aby se pěkně nesla, a pak se vydala parádou po chodníčku podle kasáren. Co bylo v kasárnách vojáků, všechno se hrne k oknům. Nakrucují si vousy a češou licousy, aby byli pěkní pro tu mladici na chodníčku...A do třetice po chodníčku zase Manka, červená sukně jí plamínkově šlehá.*“ (Čtvrtek, 1976b, s. 169) Dle této ukázky je patrné, že Manka je krásnou ženou, za kterou se všichni muži otáčí, červená sukně jí jen na kráse a ženskosti dodává. V tomto úryvku je nejvíce patrný nádech erotiky, který je podtržen dodatkem, že „*červená sukně jí plamínkově šlehá.*“ To, že má Manka sukni právě červenou svědčí o určité odvaze, vysokém sebevědomí (Manka si je své krásy vědoma a záměrně jí využívá k boji s jejich nepřáteli), ale může to být i úmysl na sebe a svou krásu upozornit a muže/vojáky dráždit. Podobný erotický nádech má i další úryvek z téže knihy: „*Manka celá pěkná a v červené sukni jde přes náměstí k hradu...Všecko vojsko už ale bylo při Mančiných tvářích a červené sukni.*“ (Čtvrtek, 1976b, s. 64) Opět se zde Manka krásně vystrojí, nese se přímo po náměstí, aby ji všichni viděli a jde záměrně svou krásou omámit vojáky, aby vyzrála nad císařpánem.

Symbol červené sukně se ve Čtvrtkových dílech nevyskytuje ojediněle, můžeme jej nalézt již přímo v názvu jednoho z nich: *Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni* (1985), ale i Maková panenka se pyšní krásnou červenou sukni (zde však symbolizuje i mák, který je červený).

Cipísek

Cipísek je dítě, které vzniklo z lásky loupežnického páru Manky a Rumcajse. Cipísek je chytrý po svých rodičích a není to jen „obyčejný“ chlapec. Hned po svém narození umí chodit, dostane od svého otce (bývalého švece) krásné červené botičky a už dokáže vylézt na strom a louskat tam ořechy pro malá veverčata. Již v úvodu prokazuje Cipísek své dobré srdce, které také zdědil po rodičích. Se svým nejlepším přítelem

Volšovečkem zažívá různé příhody. Zpočátku je trošku nešikovný a často se dostává do spárů jejich rodinných nepřátel, ze kterých mu poté musí pomoci jeho rodiče. Avšak později se loupežnickému řemeslu naučí. Po rodičích zdědil jejich chytrost a dobré srdce, navíc je malý a hbitý a díky tomu může Rumcajsovi v mnohém pomáhat. Cipísek nosí červený klobouk, krásné červené botičky, které dostal od otce, bílou košili se zelenobílou kazajkou a zelené kalhoty. Červený klobouk a boty mohou znamenat změnu, revoluci, bílá košile čistotu a zelená je zde symbolem přírody, znamená to Cipískovo souznění s přírodou.

Lidské postavy v trilogii

Vrchnost, především císařpán, starosta Humpál, kněžna Majolena s knížepánem, je jedna z největších nepřátel Rumcajse. Jsou zde vykresleny jejich negativní lidské vlastnosti, jsou chamtiví, leniví, lakomí, pyšní a hloupí. Vždy jsou za své chyby potrestáni, nejčastěji zesměšněním.

Hned v úvodu knihy se seznamujeme se starostou Humpálem, který je přihloupilý, obtloustlý a je řádně pyšný na své velké nohy. Právě kvůli Humpálovi je Rumcajs vyhnán do lesa Řáholce a začíná bojovat proti nespravedlnosti. V trilogii se objevuje také starostova žena, která je závistivá a chamtivá. Ačkoliv se v trilogii její postava vyskytuje jen ojediněle, vystupuje nad starostou Humpálem, jejím mužem, vždy nadřazeně, což jak on sám říká, se nesmí nikdo vědět. Tento vztah s manželkou celou jeho postavu ještě více zesměšňuje. Starosta má se svou ženou jak jinak než opět pyšného syna Vavřince: *„Ženich si říká Vavřinec a je samá pycha na to, že je starostů... V tu chvíli jde kolem syn Vavřinec. Vousek má načesaný pyšně vzhůru.“* (Čtvrtek, 1975b, s. 93-94) Vavřinec se má oženit s dcerou sládka Kuleho, Barborou a rodiče jim vystrojí starostenskou svatbu, na které je všechno jídlo z trhu, aby se předvedli před ostatními, avšak kvůli tomu, že unesou Cipíska, Manka s vílou Vavřince omámí a svatba není dokončena.

Rumcajsovi protivníci knížepán a kněžna Majolena jsou řádně namyšlený rádobý vznešený šlechtický pár, který navíc komicky komolí češtinu s francouzštinou, o to víc jsou jejich postavy směšné. Stejně jako starostova žena, i kněžna Majolena je chamtivá a závistivá a chce to, co ostatní, a proto touží i po Mančině snubním kouzelném slunečním prstýnku. I knížepán plní vše, co si kněžna zamane.

Mezi další nepřátele Rumcajse patří také sládek Kule, což je jičínský pivovarník, tlustý hrubián má však respekt obyvatel Jičina, protože vyrábí dobré pivo. Sládek Kule se spojí s vináříkem Motejlkem, zarazí Jičinu vodu, aby lidé více pili jejich víno a pivo, oba končí „tradičně pohádkově“, jsou nakonec za své zlé činy potrestáni a odvedeni čertem do pekla. Kule má dceru Barboru, která má vzít za muže Vavřince, namyšleného syna starosty Humpála.

Císařpán je nejtěžší nepřítel ze všech, se kterými se Rumcajs utká v závěrečných dvou kapitolách *Rumcajse*, a nad kterým nakonec vyhraje vojnu. Císařpán žije ve svém paláci ve Vídni, kde má své věrné komorníky, jezdí na bílém koni, odívá se do zlata a nosí brilantové knoflíky, čímž je potrženo jeho postavení, bohatství a marnivost. I když má celé vojsko s řádným vybavením, Rumcajs jej přechytráčí a vítězí. Císařpán používá německé výrazy, na děti nepůsobí jako zlo, nejde z něj strach. V trilogii se objevuje i postava císařovny, ačkoliv ojediněle – v *Cipískovi* vůbec, v *Rumcajsovi* se jen jednou zmiňují, že sedí na menším trůně do zlata zahalená, ale již z toho můžeme soudit, že i ona má, ráda bohatství, stejně jako její muž. Je stejně chamtivá jako manželky starosty a knížešana. V díle *Manka* se totiž její postava objevuje v kapitole *Jak císařovna chtěla Mance vzít drahokamínek*. I císařpán je poněkud své ženě podřízen (stejně jako knížešán a starosta) a chce s ní být zadobře.

Pohádkové postavy v trilogii

Hodný vodník Volšoveček je nejlepším přítelem Cipíska, hospodaří v lesním rybníčku nahoře nad Rumcajsovou jeskyní v lese Řáholci. Volšoveček vystupuje převážně v díle *Cipísek*, kde zažívá společně s loupežnickým synkem různá dobrodružství. Avšak i v prvotině Rumcajs o něm nalezneme několik zmínek, jedna kapitola se přímo věnuje Volšovečkovi, a to když Rumcajs nedopatřením vytáhne špunt z jeho rybníčku a vypustí mu jej, Rumcajs však svou chybu napraví, najde špunt nový. Tak jako už to pohádkoví vodníci mívají, i on má ve vodě, zvláště ve svém rybníku kouzelnou moc, ale sluníčko a sucho mu dobře nedělá.

Vodník je jedna z postav folklorní pohádky. V této trilogii není vodník hlavní, ale vedlejší postavou. Avšak Čtvrtek obsadil vodníka do hlavní postavy v jeho známém zfilmovaném díle *Vodník Česílko* (1970). I zde je vodník vykreslen pozitivně, opět pomáhá a také bydlí v rybníce pod Jičínem. Zajímavostí je, že vodník Česílko se

vyskytuje v jedné z knih této jičínské trilogie, a to v *Cipískovi*, v kapitole *Jak Rumcajs s Cipískem uložil obra Cumštajna*, kde Rumcajs s Cipískem pomohou vodníkovi, aby neuschnul a přivedou mu zpět vodu do rybníka, o kterou kvůli obrovi přišel. Zde je kombinace dvou typických postav lidových pohádek – obr a vodník. Vodník nemusí být vždy vykreslen jen pozitivně, připomeňme si Erbenova Vodníka nebo Urbanova Hastrmana (zde je postava Hastrmana komplikovanější, bývá i lidumil). Ale i Čtvrtek popisuje vodníka Kebule z *Říkání o víle Amálce* (2003) negativně. Autor velice rád některé své postavy propojoval mezi ostatními díly. Vodník Kebule se tedy nevyskytuje jen v *Říkání o víle Amálce* (2003), ale nalezneme jej i v díle *Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni* (1985) a v *Pohádkách z mechu a kapradí* (1970), kde vařil mlhu. Stejně je to i s vodníkem Česílkem, který se objevuje v *Cipískovi* (1975 a), kde hospodaří v rybníku na Knížeti, ale i ve stejnojmenném díle. Kromě vodníka Volšovečka, Česílka a Kebule vytvořil Čtvrtek ještě příběh o vodníku Čepečkovi. *Vodník Čepeček* (2004) je kladným hrdinou, opět jako Rumcajs nevychází s lakomými, zlými a škodolibými – hrabětem a hraběnkou, mlynářem Škrábkem a zlatníkem Granátkem. Další postavy, které Václav Čtvrtek propojuje mezi svými díly jsou také hajný Robátko, forman Šejtroček a starosta Humpál. Tyto lidské postavy se objevují nejen v *Rumcajsovi*, ale i ve stejnojmenných knihách *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi* (1979), *Cesty formana Šejtročka* (1977).

Avšak nejen vrchnost se stává protivníkem rodiny Rumcajse, ale i nadpřirozené postavy. Například obři Rabiják, obr Cumštajn. Jsou to postavy, které známe z lidových pohádek, kde jsou obři obecně silní, ale i přihlouplí a zlí (např. *Kocour v botách*, 1987). Postava obra se objevuje i v *Pohádkách z mechu a kapradí* (1970), kdy Křemílek a Vochomůrka udělají obrovi pišťalku, i v *Říkání o víle Amálce* (2003), kde Amálka přetancuje obra (právě v lidových pohádkách často obra přemůže malý a na první pohled křehký, bezmocný tvoreček). Dalším pohádkovým seriálem, kde je hlavní postavou obr, ale také další nadpřirozená postava-mužiček, je *Hrompac a Tancibůrek* (1973).

Hojně jsou ve Čtvrtkových dílech zastoupeny také víly a rusalky. V jedné z knih je dokonce víla Amálka hlavní hrdinkou, i známou Makovou panenku můžeme považovat za vílu. Dalším dílem, kde vystupuje víla, je *Pohádka o myslivci a víle* (1978), ale i Křemílek a Vochomůrka učešou vílu, hrají maličké víle nebo si přivedou domů světýlkovou vílu. V *Rumcajsovi* (1970) se objevují víly, které chrání studánku a Cipísek

jím s tím pomáhá, i Manka pomůže vílám se zakalenou studánkou, stejně tak Rumcajs s Cipískem dojdou víle pro lajblíček, nebo jí obstarají muziku. Pro křehké víly je ně těžké bojovat proti lidským nástrahám, a tak vílám často pomáhá loupežnická rodina. Víly však neopomínají tuto pomoc Rumcajsovi, Mance a Cipískovi později oplatit (např. epizoda *Jak byla Manka s vílou na svatbě* – zde Manka zašije víle sukni a ta na oplátku poradí, jak zachránit Cipíska, kterého unesl zlý starosta). Většinou se nejedná o konkrétní víly, až na Andulku, rusalku z luk pod Řáholcem, která má sestřeničky lesní žinky. Právě Andulka Rumcajsovi poradí, když si neví rady, jak s malými pěničkami nebo běží upozornit Rumcajse, když nemá v rybníce vodník Česílko vodu. Víly jsou v této trilogii charakterizovány kladně, jsou hodné, křehké, krásné, mají jemné prstíčky, tenký hlásek a paměť jen čtyři týdny, rády tancují a hraje jim k tomu vítr, pletou kabelky ze zelené trávy, chrání svou studánku, protože bez studánky by musely odejít z lesa a rozfoukal by je vítr. Zlou vílou je meluzína, která je obecně ve folklorních pohádkách charakterizována jako zlá víla, která přináší silný vítr. I zde unese Cipíska. Zlá je také divoženka, která se v díle *Manka* (1975 b) hádá s dívenkou Luckou o ostružiny a poté jí omámí ženicha, celou situaci zachrání Manka, která ostružinovým proutkem všechny víly přivede k dobrému chování.

Další nadpřirozenou postavou, kterou autor čerpá z lidových pohádek, je drak. Tato postava nebývá obecně kladná, drak je zlý, často unese bezmocnou dívku a musí ji vysvobodit statečný a silný hrdina, a stejně tak je tomu i ve Čtvrtkových dílech. Boj Rumcajse s drakem má metatextový charakter, který se objevuje v mnoha pohádkách, například Princ Bajaja. Konkrétně drak sedmihlavec je i hlavním hrdinou knihy *Sedm Janků a drak Sedmihlavec* (1977) od Františka Lazeckého. V *Rumcajsovi* tříhlavý drak hrozí, že unese Manku, a tak ji musí Rumcajs zachránit a draka utopit, nejdříve však za ním vstoupí do podzemí (vstup do jiného světa je jedním ze znaků lidové pohádky, objevuje se také v kapitole, kdy Manka s Rumcajsem vstupují do pekla, aby zachránili bábu Kartounkovou). Cipísek s Rumcajsem zase musí zachránit město Jičín před drakem sedmihlávkem, který se právě po devíti letech vylíhnul. Zajímavé je, že zde ohrožuje drak město Jičín, a ne pouze les Řáholec a i přesto Rumcajs s Cipískem pomáhají. V díle *Manka* se postava draka neobjevuje, avšak nalezneme jej například v *Pohádkách z mechu a kapradí*, kde Křemílka s Vochomůrkou málem popadne drak nebo v díle *Malá zlá kouzelnice a drak* (1974).

Ani tradiční pohádkový čert se nevyhýbá Čtvrtkově trilogii, objevuje se v knize *Manka*. Čert bývá většinou zlý, odnáší zlé lidi do pekla, a i v *Rumcajsovi* je tomu tak, do pekla odvede například bábu Kartounkovou za to, že odvedla městu Jičínu vodu, Rumcajs čertovi dá výměnou za bábu dva hříšníky – vinárníka Motejlka a sládka Kule. Také v lidových pohádkách se stává, že čert si nakonec do pekla odnese ty největší hříšníky a původní „menší“ hříšník má možnost svou chybu napravit.

2.4 Jazykové prostředky

„Na neortodoxním přístupu k jazyku – na rovině syntaktické, morfologické (důsledně užívá koncovek obecné češtiny) a zvláště lexikální (spisovnou češtinu obohacuje cizojazyčnými prvky, neologismy, profesionalismy, archaismy ad.), je založen nezaměnitelný autorův rukopis.“ (Vyplelová, 2007, s. 8-9)

Důkladnější zpracování jazykové stránky této trilogie by vydalo na celé dílo. Právě proto, že Čtvrtkovo jazykové vyjádření je natolik originální a zajímavé, vzniklo k tomuto tématu nespočet prací. I z toho důvodu se budeme této kapitole věnovat pouze okrajově.

V tomto cyklu se objevuje inovované jazykové výrazivo, které je pro Václava Čtvrtku typické (zkomoleniny cizích slov – německých a francouzských a užití lidových úsloví). Individuální autorský styl je také jedním ze znaků autorské pohádky. Čtvrtkův autorský styl je výjimečný i tím, že ve svých dílech hojně využívá humoru. U lidových pohádek se humorné prvky vyskytují ojediněle.

Lexikální stránka textu této trilogie obsahuje mnoho obrazných pojmenování. Vyskytuje se převážně velká míra personifikace a antropomorfizace, slunce, měsíc, stromy, zvířata mluví a jednají jako lidé, pomáhají Rumcajsovi a jeho rodině (více viz kapitola téma přírody). V jičínské trilogii se objevuje obrovská míra přirovnání. Nejčastěji tento prostředek slouží k zesílení humoru, např. liška chytřejší než advokát v Jičíně. Tato přirovnání vymyšlená samá autorem mohou někdy vést až k desémantizaci, ke ztížení pochopení, avšak pochopení smyslu přirovnání neztěžuje chápání příběhu jako celku: *„Kazajku má Rumcajs splátovanou z kousíčků červené kordofánské kůže. Kalhoty jsou odřené, opasek je sotva drží, a za opaskem pistol jako kornout. Jen botičky má jedna*

radost.“ (Čtvrtek, 1970, s. 14). Jelikož se jedná o popis Rumcajsova, tedy loupežníkovy ledabylého oblečení, můžeme se i dle ilustrace dovtípit, že přirovnáním „*pistol jako kornout*“ myslel autor, že měl pistol zavěšenou ledabyly. Dochází zde až téměř k desémantizaci, ztrátě významu, proto jsme museli v příkladu uvést i okolní text, abychom pochopili, co přirovnáním autor zamýšlel. Uveďme i další humorné pojmenování: „*I po pasekách po nich zůstane jako po medvědím válení.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 105). Výjimečně se objevují přirovnání obecně známá (převažují přirovnání autorská) např. „*A začal tiše příst k spánku jako lesní kočka.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 108), „*příst jako kočka*“ je známé přirovnání, u kterého není potřeba dodávat vysvětlení, autor jej jen lehce poupravil, použil „*lesní kočku*“, aby přirovnání více „zapadlo“ do prostředí lesa. Nalezneme také metaforu, metonymii nebo synekdochu: „*křičí na celý Řáholec*“, Čtvrtek, 1970, s. 41).

Jeden ze znaků, který tvoří autorův rukopis tak ojedinělým je jeho humorné užití ironie: „*Rumcajs přistoupil, namířil nýdrantskou pistol a stiskl. Rána nevyšla.* „*Koupil sis to pěkněj šancajk,*“ *povídá střelniční...* „*Rumcajsi, tys vyvedl pěknou věc. Tys mi střehl kukačku.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 46) Pěkněj šancajk je v tomto smyslu myšleno jako „pořádný krám“, není použito v pravém slova smyslu jako „pěkný“; šancajk je slovo, které je poněmčeno, znamená hrubou nadávku, urážku. Další ironie je užito v této ukázce: „*Rumcajs se podíval a zbledl pod vousy. V rybníce leží sumec Holdegrón. Takový sumec byl v Čechách jen jeden. Zalehl rybník od česel až k čepu. Hubu má Holdegrón širokou jako stavidlo a oči jako mlýnské kameny.* „*No ty jsi mi krasavec,*“ *povídá Rumcajs a přidržel se vrby.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 118) „*No ty jsi mi krasavec*“ je kladné slovo, které je zde užito v negativním slova smyslu, znamená, že je to velký sumec, kterého budou mít problém z Volšovečkova rybníka vyhnat. Další ukázka ironie: „*Taky kněžna Majolena se vztekala, když hosti místo bažantů museli polykat hovězí. Skončila hostinu a řekla knížepánovi:* „*Ten váš Rumcajs mě náramně dopaluje.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 92) Rumcajs kněžnu Majolenu nedopaluje velkolepě nebo ohromně, jak zní pravý význam slova ohromně, naopak je zde použito v ironickém slova smyslu, tedy že už má kněžna Majolena Rumcajse „tak akorát dost“.

Hovorovou češtinu Čtvrtek využívá proto, aby vynikl charakter prostředí, v němž se děj odehrává a projeví se tak i ráz obyčejného českého ševce a poté loupežníka. Jsou to slova jako: *můžou, dopomůžou, tuhle, polívka, oucta* atd. V textu nalezneme i řeč

vypravěče, a to ve 3. osobě minulého času, právě vypravěč kromě Rumcajse, kníže pána a kněžny (poslední dva jmenování mísí se zkomoleninami cizích slov) také mluví hovorovou češtinou. Hovorovost se objevuje i u řeči kněžny Majoleny a kníže pána. Zvláštností je, že Manka mluví pouze spisovným jazykem českým, pravděpodobně tím autor chtěl vyjádřit Mančinu čistotu, jemnost a ženskost. Václav Čtvrtek využívá obecnou češtinu, např. *vyblejštit, oucta, náladovat* pušku, *zapukat* z fajfky, *špagát, zakývat*, straka mohla *posmejčit*, *nějaký* kmán. Kromě obecné češtiny se objevují i slova nářeční (*vasrmánkovi, lajbliček*), která plní tutéž funkci jako obecná čeština, přibližují čtenáři více prostředí i postavy této trilogie.

Jelikož se v této trilogii autor snaží přiblížit dobu rakousko-uherské monarchie, objevují se i historismy a archaismy. Ty mohou taktéž dětem ztížit pochopení povídek, avšak tato slova s dobovými příznaky může současný čtenář pochopit z kontextu (*došel k pazderně, lajbliček, rychtář, forman, švadrony, jičínská šatlava, štráfkové fusekle*). Zde uvádíme další příklad přímo v textu: „*Potom si míchal do měchuřinky pravý loupežnický tabák.: hrst žaludů, otýpku čemeřice a kventlík síry.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 35) I slova nářeční pomáhají textu přiblížit prostředí příběhu: *vasrmánek, kventlík (síry), (pryskyřičnatý) skolek, jarmárka* atd.

Hojně jsou zde zastoupena antonyma: „*Hned byl větší, hned zas menší, hned nafouknutý a hned splasklý, byl zkrátka jako živý.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 24), homonyma: „*Tak tam Rumcajs sedí. Pravá zlost ho přistrkuje, aby vylámal svého synka z vězení, a pravá dobrota mu zakazuje ublížit městu Jičínu.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 23), i synonyma: „*Taky mám s Luckou účet,*“ *usmála se zle divná panenka víla.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 134).

V této trilogii je také mnoho expresív, a to převážně s kladným příznakem (*Rumcajsíčku, maminka, sluničko, hedvábíčko, růžička, Mančinko*) a mnoho deminutiv (zdrobnělin; *ptáček, větvička, věžička*). To může být způsobeno právě tím, že se jedná o intencionální literaturu. Avšak v textech nalezneme také expresivitu s negativním příznakem (*pracka, huba, chlapisko*).

V knihách zaznamenáváme i množství idiomů, ustálených víceslovných výrazů, mnoho z nich je vymyšleno samotným Václavem Čtvtkem. I to svědčí o jeho mistrném vyprávěčském stylu. Jak už to u Václava Čtvtka bývá, i toto je jeden z jeho prostředků, jak vytvářet ve svých textech humor, ale i napětí, navíc zvyšují estetický účinek textu a vytvářejí autorův jedinečný styl. To dokládají následující příklady: „*synku, to jsi kousl*

na křemínek“ (Čtvrtek, 1975a, s. 33) Tato ukázka obsahuje familiární oslovení „synku“, tím je myšlen syn Rumcajse, Cipísek, se kterým má jeho otec vřelý vztah, v tomto kontextu si oslovení můžeme vyložit jako že jeho otec má s ním soucit, protože ho čeká těžký, nelehký úkol (typický motiv folklorní pohádky). „Kousnout na křemínek“ znamená v tomto případě, že si Cipísek „ukousl velké sousto“, dal si vysoký cíl, chce předběhnout nejrychlejšího jelena v lese Řáholci. Tento obrat se v téže knize opakuje v kapitole *Jak Cipísek a Volšoveček pomáhali Rumcajsovi s wojnou*, konkrétně: „Krucíš,“ *povídá Rumcajs, „tenhle křemínek bude těžko k překousnutí.“* (Čtvrtek, 1975a, s. 176) Opět to znamená, že je čeká těžká chvíle, a to vyhrát wojnu nad samotným císařpánem. Tento frazém „pře/kousnout křemínek“ se nachází pouze v díle *Cipísek*. Čtvrtek si některé frazémy i sám upravuje: „*Lesa mám, až nevím kam...*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 104), v tomto případě poupravil známé „mít něčeho až po krk“. Kromě frazémů od samotného autora se vyskytují běžné idiomy jako například „*To je ale pěkný nadělení.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 126) – zde upraveno do obecné češtiny. Objevují se i rčení (*mít na různých ustláno*).

Mnoho ze Čtvrtkových děl (cykly o Rumcajsovi, Říkání o víle Amálce, Pohádky z mechu a kapradí ad.) vznikaly tzv. na zakázku, autor je psal s vědomím, že budou následně převedeny do formy Večerníčků. Vliv filmového zpracování se odrazil převážně na formální stránce textu, ale i na množství dialogů (text se v podstatě skládá téměř jen z dialogů). Václav Čtvrtek se z důvodu následného filmového zpracování snažil, aby na minimální prostor dostal co nejvíce děje. Čtvrtek proto opomíjí irelevantní informace, žádné pasáže ani epizodické děje rozsáhle nerozepisuje, neobjasňuje motivace činů postav. Dalším prostředkem pro zhuštění děje je časté používání elipsy, mnohdy využívá dokonce jednoduché věty. Jako příklad nám může sloužit následující úryvek z knihy *Manka* (Čtvrtek, 1975b, s. 121-122):

„Soudce hned:

„Korunku vrátil, aby se zdál čistý jako sklíčko. Náušničky schoval někde do pařezu pro tu svou Manku. A svádí všecko na straku.“

To říkal soudce pořád cirkumflex a stácel to do úzkých kliček, aby se v nich Rumcajs chytil. Knížepán s kněžnou mu pomáhali za kličky potahovat, aby byly ještě užší.

Mance už bylo pro Rumcajse o strach. Ale Rumcajs se rozkročí a málem křikne:

„Co jsem kdy řekl, vždycky byla pravda. A tak se odtud nehnu, dokud se pravda pořádně neukáže!“

A kníže pán, kněžna, jenerál, rychtář, všichni na něho pořád jako vosy. Nejhuř ale soudce:

„Přived' tu straku, Rumcajsi, co to vyvedla. A pak budeš mít naši víru.“

„To víte, čeká na mě na větvičce,“ řekl Rumcajs. „A pro chytrost má taková straka uděláno. Musíte mi věřit, co říkám.“

A soudce zas:

„Až přivedeš straku.“ “

V tomto krátkém úryvku nalezneme hned několik elips, které spočívají ve vynechání slovesa: „*Soudce hned:*“ namísto užití např. „soudce hned odvětil“; „*A kníže pán, kněžna, jenerál, rychtář, všichni na něho pořád jako vosy.*“ namísto „všichni na něho byli pořád jako vosy“; „*Nejhuř ale soudce:*“ bez elipsy by mohlo stát „nejhuř ale na něj byl soudce.“; „*A soudce zas*“ namísto „a soudce zase odpověděl“. V úryvku se vyskytuje také mnoho jednoduchých vět. Tímto „úsečným“ způsobem je psána celá trilogie (pravděpodobně i proto že bylo určeno malým dětem, kterým se jednoduché věty dobře čtou, dalším důvodem může být i fakt, že autor věděl, že text bude převeden do filmového zpracování. Tzv. epickou zkratku nalezneme převážně v *Pohádkách z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*.

V těchto pohádkových seriálech se objevuje také gradace, např. „*Bylo huř... A bylo ještě huř... A bylo ještě mnohem huř.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 53-54). Tento stylistický prostředek nám naznačuje následnost dílčích epizod. Je vyjádřena explicitně nebo implicitně. Explicitní jsou např. výčty: „*Poprvé střelil, aby Manka věděla, že Cipísek už není ztracený. Podruhé střelil, aby se Manka dověděla, že Cipísek prošlapal první střevíce. A třetí rána, ta byla jen tak pro radost.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 12). Tento úryvek z úvodní kapitoly Cipíška popisuje Rumcajsovu radost z narození syna, právě pomocí gradace může autor popsat, jak velkou radost Rumcajs má. Avšak gradace je v této trilogii použita převážně za účelem vytváření napětí. Kupříkladu mezi výčty (explicitní gradace) řadíme, i když se Rumcajsovi dostává prvního, druhého, třetího varování: „*Ale Rumcajs se tolik smál tomu, jak ve mlýně všecko lítalo nazpátek, že přeslechl i druhé varování.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 127); „*Tak se stalo, že Rumcajs propásl i třetí varování.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 134). Implicitní gradace je to, že má Rumcajs stále silnějšího soupeře – starostu,

poté knížete a nakonec císařpána; stejně tak Cipísek se nejdříve utká s liškou, poté s jelenem, a nakonec se samotným medvědem.

V textu se nachází také katachreze (*opírá se o pramen*), epizeuxis („*Slezl do díry a jde dál a dál a níž a níž*.“, Čtvrtek, 1970, s. 41), či anafora („*Co motám, to motám, už jsem domotal*“, řekl Rumcajs.“, Čtvrtek, 1970, s. 43)

Na obálce knihy stojí, že *Rumcajs* je určen dětem od 6let, *Manka* a *Cipísek* dokonce od 5 let, proto může čtenáře překvapit množství cizích výrazů, které jsou navíc často zkomoleny/počeštěny. Jak uvádí Petr Mareš (2003), vícejazyčnost se u čtenářů nižšího věku spíše eliminuje. Václav Čtvrtek užívá cizí výrazy, aniž by zohlednil národní příslušnost nebo jazykové vědomosti postav. Autorovo uplatnění těchto slov souvisí se způsobem pojetí tématu, s přístupem k jazyku. Navíc tyto výrazy více přibližují dobu a prostředí, ve které se děj odehrává. Ačkoliv je to doba smyšlená, je možné nalézt určité signály poukazující na 19. století (více viz kapitola čas a prostředí) „*Do tohoto celkového směřování se akcent na vícejazyčnost dobře zapojuje; závazně přispívá ke konkretizující modelaci světa minulosti. Různé jazyky se prosazují ve vyjadřování postav a zároveň je jejich přítomnost opakovaně signalizována.*“ (Mareš, 2003, s. 185). Němčina se vyskytuje převážně u vojska (*execírplac, čáka, oficír*), rychtáře a císařpána, francouzština u kněžny Majoleny a jejího muže (*šarmán delisijé*), ojediněle se vyskytuje i italština („*Tuto é fato. Snadná pomoc.*“). Petr Mareš (2003, s. 186) popisuje čtyři základní oblasti komunikace, ve kterých se cizí slova objevují: 1. oslovení (*mon šér, ma šér*), 2. hodnocení, případně nadšení (*ólala; rychtyk, pochválil ji císařpán*), 3. vojenské povely (*mašíren marš, án, cvó, pochodují vojáci*), 4. „pouhá okrasa řeči“ („*Tak jak si mám stoupnout? Voasí, voalá? Taliján na to: Sisisi*“). Pro větší pochopení (přeci jen se jedná o intencionální literaturu) autor mnohdy dodává vysvětlení pomocí synonym či vnitrotextových překladů: „*Cos mi to prodal za cajk?*“ „*volá hned ode dveří. Tak mizernou látku jsem jakživ neviděl.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 74). Přestože těchto výrazů je v trilogii mnoho a jedná se o literaturu určenou malým dětem, celkové porozumění není problémem, naopak vytvářejí originální a zajímavé dílo.

Nejen množství cizích výrazů může malým čtenářům způsobovat těžkosti při četbě, ale i použití slangových výrazů. I sám autor si uvědomoval, že slang užitý v jeho příbězích by mohl dětem způsobovat problémy s porozuměním textu, což potvrzují i jeho

dopisy Zdeňku K.: „*Ono je to psaný slangem. Jenže já myslím, že v druhé verzi by bylo nejlepší zachovat ten slang důsledně jen v dialogu a jinak jen pro okořenění. Jo? Já myslím, že jo, aby toho nebylo na děti moc...*“ (Slabý, 2006, s.101). Konkrétně se jedná o slang z oblasti vojenství (*execírka, kaprál, cvičit nýdr*), ale i myslivecký slang: „*Byl to jelen kapitální, korunový šestatřicaterák.*“, zde je to slovo „šestatřicaterák“. Jelen šestatřicaterák, a tedy i tento myslivecký slang, se objevuje v *Mance* i *Rumcajsovi*. Ze slovní zásoby dle sociálního aspektu se hned v úvodu prvního dílu Rumcajse objevují také profesionalismy z oblasti ševcoviny (*perlík, kovadlina*). K argotu bychom mohli zařadit například slovo štípnout: „*Lokaj Fricek stačil štípnout jen munzemlátko pekaři na podloubí.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 58).

Právě tím, že texty Václava Čvrtka jsou takto lexikálně obsáhlé, jsou originální a jeho rukopis se pokusilo mnoho autorů napodobit, jmenujme Emila Šalouna a jeho dílo *Vodník Žblabuňka* (1995; zde „kopíruje“ převážně Čvrtkovo komické mísení češtiny s francouzštinou), *O malé víle Plavuňce* (1996) a *O skřítku Racochejlovi* (1998). Autoři se však inspirovali Václavem Čvrtkem nejen z hlediska jazykového, ale i motivického, tematického, či kompozičního. K těmto spisovatelům patřili mimo jiné František Nepil (*Polní žínka Evelínka*, 2008; *Pohádková lampička*, 2003; *Makový mužíček*, 2007) nebo Jaromír Kincl (*Rákosníček*, 2001).

2.5 Kompozice

Z hlediska tektoniky, konkrétně vnější kompozice, jsou Rumcajsové povídky členěny dle kapitol, které jsou označeny arabskými číslicemi. První z trilogie –*Rumcajs*- sestává z 24 kapitol, další z nich –*Manka*- se člení na 16 kapitol a poslední, nejrozsáhlejší z této série –*Cipísek*- má 34 částí.

Kapitoly jsou zhruba stejně dlouhé, rozsahem se jedná o krátké povídky. Avšak epizody v *Rumcajsovi* jsou kratší než v *Mance*, ale delší než v *Cipískovi*. Díky tomuto krátkému rozsahu jsou pohádky čtivé a vhodné pro děti, kterým jsou díla určena. Kubeczková, 2013, s. 91: „*Zatímco Rumcajs, Šejtroček a jim podobní utvářejí jednu linii pohádkových vyprávění, určených spíše už dětem školního věku s přesahy k dospělým, Křemílek s Vochomůrkou, Maková panenka, víla Amálka, žabka Márinka a další mají za*

cíl oslovit recipienty předškolního věku. “ Konkrétně u *Rumcajse* stojí na obálce knihy, že je určen dětem od 6 let, *Manka* a *Cipísek* od 5 let.

Všechny názvy kapitol jsou přehledně seřazeny v obsahu knihy, který se nachází na konci každé z knih. Nechybí ani věnování, které je vždy na prvních stránkách díla. *Rumcajs* je věnován Jáchymovi, což byl Čtvrtekův vnuk, syn jediného žijícího Čvrtkova potomka, dcery Markéty Tengbom, která žije dlouhodobě ve Švédsku. Další z trilogie, *Cipísek*, je věnován právě Markétě. A poslední z trilogie, *Manka*, byla napsána na vzpomínku jeho zesnulé ženě Vlastě Váňové. Je symbolické, že právě *Cipísek*, syn *Rumcajse*, je věnován jeho dceři a žena *Rumcajse*, *Manka*, je věnována jeho ženě Vlastě. Avšak i u dalších děl spisovatel nezapomínal na své blízké, při tvorbě víly Amálky se údajně nechal inspirovat krásnými žlutými vlasy své první ženy, která taktéž předčasně zesnula. (Horák, 2011)

Text *Rumcajsí* trilogie je nadále členěn na odstavce, což recipientům umožňuje lepší orientaci v textu. Četba je proto vhodná i pro začínající čtenáře, a to i pro svůj krátký rozsah. Čtení může dětem zkomplikovat pouze fakt, že se v textu nachází mnoho zkomolenin cizích slov a archaismů. V trilogii se nachází nejen řeč postav, ale i řeč vypravěče, která je vyjádřena 3.osobou času minulého. Dialogy postav jsou zastoupeny řečí přímou i nepřímou. Co se týká pásma vypravěče, je zde vypravěč vševědoucí.

„V pohádkových cyklech Václava Čvrtka je kauzální závislost příběhů sice potlačena na minimum, přesto v nich lze vysledovat prvky, které předpokládanou vzájemnou zaměnitelnost kapitol omezují. Jsou to např. témata, která se prolínají celým seriálem a vyžadují, aby byla zachována určitá logická posloupnost.“ (Vyplelová, 2007, s. 8-9)

Rozlišujeme volné a těsné navazování kapitol. V *Rumcajsovské* sérii na sebe kapitoly přímo nenavazují, avšak na počátku knihy se dovídáme například, jak se seznámil *Rumcajs* s *Mankou* nebo proč došlo k zneprátení *Rumcajse* a kníže pána, poté císař pána. Od těchto skutečností, které se odehrávají na počátku knihy, se poté odvíjí další příběhy – boj *Rumcajse* s vrchností. Např. v knize *Rumcajs* (Čtvrtek, 1970, s. 98) pojednává kapitola 23 o tom, jak se zapříčiněním *Rumcajse* a *Manky* na císař pána ušklíbala kobyla a hned v úvodu 24. kapitoly stojí *„Když se císařpán vracel z Jičina do Vídně, aby tam zařídil všecko proti Rumcajsovi, zdálo se mu, že se po něm ošklíbá každá kobyla...“*. Můžeme uvést další příklad z knihy *Cipísek* (1975 a), kdy v kapitole 7 *Jak Cipísek*

přechytračil lišku dostává Cipísek od svého otce tři úkoly (opět využití prvku lidové pohádky – magické číslo a zdánlivě neřešitelný úkol) – předběhnout jelena, povalit medvěda a přechytračit lišku. Poslední úkol Cipísek splní hned v kapitole 7 a následně autor navazuje na tuto kapitolu v epizodách 8 *Jak Cipísek předběhl jelena* a 9 *Jak Cipísek povalil medvěda*, kde Cipísek s odvahou plní úkoly dané Rumcajsem. Na základě těchto faktů docházíme k závěru, že se jedná o volně navazující cyklus příběhů, jsou to relativně samostatné příběhy, jejichž děj je v každé kapitole uzavřený. Jedná se o cyklus uzavřených krátkých pohádek s jedním hrdinou. Psaní těchto cyklů Václav Čtvrtek zvládal mistrně (*Maková panenka*, 1998; *Říkání o vile Amálce*, 2003), mnohdy se objevuje i více ústředních hrdinů (*Pohádky z mechu a kapradí*, 1970).

S volným a těsným navazováním kapitol souvisí i kompoziční postup (vnější kompozice). V této sérii se nachází chronologie řetězová, to znamená, že samostatné příběhy spojuje jedna postava; mnohdy již vyřešená příhoda vytváří další zápletku. Kapitoly této trilogie na sebe volně navazují, všechny povídky spojuje postava Rumcajse, jeho předchozí znepřátelení s vrchností, případně s jinými postavami, tvoří zápletky dalších epizod. Stejně tak Cipísek i Manka jsou z důvodu Rumcajsovských nepřátel stavěni do nutného boje dobra se zlem. S ohledem na výše uvedené informace můžeme Rumcajsovskou trilogii zařadit mezi chronologii řetězovou, která je častá právě u seriálů, neboť zde se odkazuje v kapitole jedné na kapitolu další (více o pohádkových seriálech níže). Jako příklad můžeme uvést, že Rumcajs dostává v jedné kapitole jedno varování, v další druhé a potom i třetí a ve čtvrté kapitole dochází ke střetu Rumcajse s císařpánem, avšak o jejich nespórách, který vypramenily v tuto vojnu, se dovídáme již v předchozích kapitolách. Stejně tak některé kapitoly přímo začínají narážkou na přechodí příběh: „Protože byl Rumcajs ještě trochu nesvůj od rýmy a taky od zlosti na jenerála z Prus, uvařila mu Manka sedminásobnou polívku.“ (Čtvrtek, 1970, s. 67) Dalším příkladem může být kapitola 19 *Jak Rumcajs chytil ryby* (Čtvrtek, 1970), kdy Rumcajs omylem vytáhne Volšovečkovi špunt z rybníku a ztratí jej, pak musí najít nový. Na tuto epizodu navazuje hned ta následující, kdy jako omluvu Volšovečkovi Rumcajs pomůže se sumcem, který mu zalehl rybník.

Chronologie řetězová se prolíná s tradiční chronologickou kompozicí, která zde převažuje. Chronologický postup znamená, že události jsou řazeny přirozeně, chronologicky, např. od příčiny k následkům a chronologický postup řetězový. I zde jde

děj v čase – Rumcajs se stává loupežníkem, vezme si Manku, poté se jim narodí syn... Čtvrtek vždy začíná příběh tím, že postupně dochází k zápletce a poté k jejímu rozuzlení. Tato trilogie je tvořena relativně samostatnými epizodami, což je typické právě pro pohádkové seriály. Pro tyto seriály, které jsou často určeny pro televizní zpracování, je také příznačné, že „*přepokládá jednoho hrdinu v mnoha seriálových příhodách.*“ (Čeňková, 2006, s. 142).

„*Koncipoval krátké příběhy a vtipným, jakoby nahodilým nápadem si zajišťoval jejich kompoziční řešení. Projevil mimořádnou vynalézavost ve vymýšlení dalších a dalších dílů cyklu, každý z nich pojednal v sevřeném syžetu, a přesto nezůstal netečný k detailům a k drobným glosám příznačným pro vypravěčský styl.*“ (Vařejková, 1998, s. 9-10)

Kompoziční principy (též vnitřní kompozice) se uplatňují po stránce jazykové a tematické. Čtvrtek využívá převážně gradace, čímž je zajištěna i následnost jednotlivých kapitol. „*Bývá vyjádřena buď explicitně, např. výčty (Rumcajsovi se dostává prvního, druhého, třetího varování), nebo implicitně (Rumcajs se střetává se stále silnějším protivníkem: postupně přemůže jičínského starostu a knížete, aby se nakonec utkal se samotným císařpánem.)*“ (Vyplelová, 2007, s. 8) Enumerace využívá Čtvrtek velice často, např. v *Rumcajsovi* (s. 132-133) Manka dává kobyle první, druhou, třetí hrst pelyňku a chování (ušklíbání) kobyle k císařpánovi se stupňuje, čímž se vytváří napětí. Často jsou tyto výčty v kombinaci s magickými čísly, nejčastěji s číslem tři. I díky napětí je Čvrtkův autorský styl tak osobitý, jeho díla jsou velice čtivá, čtenář je čte jedním dechem a říká si, jak asi hrdina z tohoto nelehkého nevyřešitelného úkolu vyvázne. V kapitole *Jak Cipísek přechytračil lišku* a v kapitole *Jak Cipísek předběhl jelena* si Cipísek nevybere ke splnění úkolu, který mu dal otec, obyčejnou lišku, ale tu nejchytřejší, stejně tak si nenajde kdejakého jelena, ale toho nejrychlejšího; a právě volba nesnadného soupeře a jeho vykreslení je jedním ze způsobů, kterým autor vytváří napětí. Mimo jiné tím také zdůrazňuje hrdinovu odvahu.

„*Prózy Václava Čvrtka se řadí mezi pohádky tzv. iluzivního folkloru, pro něž je charakteristické využití kompozičních postupů, motivů a postav z lidových pohádek a pověstí.*“ (Vyplelová, 2007, s. 9) U folklorních pohádek je stavba důsledně antitetická, kompozice je tedy ustálená, a stejně je tomu i ve Čvrtkových pohádkách. Zápletka vzniká střetem pólů obecného pohádkového protikladu – dobra a zla. Z něj vznikají variace jako

je například spravedlnost – nespravedlnost, chytrost – hloupost, síla – slabost, chudoba – bohatství.

Právě jedním ze znaků lidové pohádky je, že jsou jasně rozlišené protiklady (kladné a záporné postavy, dobro a zlo...) – Rumcajsové povídky končí vždy vítězstvím dobra nad zlem, jedná se o typický pohádkový konec.

Protiklad spravedlnost – nespravedlnost je jedním z ústředních témat trilogie. Spravedlnost je totiž to hlavní, oč Rumcajs usiluje. Dokazuje to například kapitola *Jak Rumcajse přivedly boty k poctivosti*: „*Rumcajs se dívá na vyvrácený flok a povídá: „Ale tak jsem se zamyslel, jestli už je na světě dost spravedlnosti, aby mi bylo dopřáno zůstat při poctivém řemesle.“*“ (Čtvrtek, 1970, s. 83), v následující epizodě *Jak se Rumcajs znova dal na loupežničinu* však loupežník usoudí, že je ještě potřeba nadále usilovat o spravedlnost: „*Rumcajs povídá: „Já to věděl. Ještě je ve světě málo práva. A tak kdo by chtěl být ševcem, musí být loupežníkem.“*“ (Čtvrtek, 1970, s. 88)

Protiklad chytrosti a hlouposti se taktéž hojně vyskytuje v těchto povídkách. Rumcajs je ten, který vždy přechytračí hloupého a nafoukaného starostu, knížepána, císařpána, draka, či jiného Rumcajsova soka. Rumcajs však není jediný, kdo využívá své chytrosti. Taktéž Manka je chytrou loupežnickou hospodyňkou, to dokazují kupříkladu kapitoly *Jak Manka věděla víc, než víla* nebo *Jak Manka škrtala císařpánovi do fajfky*. Dalo by se říci, že celá kniha *Manka* je právě o tom, kdy Manka přechytračí nějakého z jejich společných soků. Na stejném principu je postaveno dílo Cipísek, kde je pro změnu tím „vychytralým“ malý Cipísek, který svou chytrost zdědil po svých rodičích. Cipísek například přechytračí lišku, díky své chytrosti předběhne jelena a povalí medvěda. Je zde však poukázáno na to, že Cipísek je přeci jen ještě dítě a nemá tolik zkušeností, ne z každé šlamastyky se Cipísek dokáže sám dostat. Mnohdy mu musí přijít na pomoc jeden z rodičů – například když se Cipísek vydává do světa v kapitolách *Jak Cipísek stavěl knížepánovi kuželky*, *Jak Cipísek hlídal starostovi klobouk a hůl*, *Jak Cipísek sloužil u jenerála*.

Protiklad chudoby a bohatství můžeme nalézt v porovnání s chudou Rumcajsovou rodinou a bohatým knížepánem, jenerálem či císařpánem. Václav Čtvrtek se z důvodu následného filmového zpracování jeho pohádek příliš nerozepisoval, avšak popisu bohatství věnuje dostatečnou pozornost. Často popisuje ošacení bohatých: „*Když tam došli, uviděli na cvičišti hejtmana Kárlitschka. Holinky má jako stýbílka, rajtky*

bublínkové a čepici jak komín.“ (Čtvrtek, 1970, s. 130) Zde je popis hejtmána až poněkud výsměšný. Ale i v popisu císařpána můžeme nalézt humor: „*To už jim na bílém koni jede naproti sám císařpán. Rozhlíží se, jestli by tam někde neuviděl Rumcajse. Kuň pod ním samou pýchou jde k jedné straně, císařpánovi se na blůze blýskají samé brilianty.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 133) Navíc je zde zobrazen symbol bílého koně, což si můžeme vyložit, jakože se jedná o „nejvyššího z nejvyšších“ a to samotného císařpána, protože v historii v různých bitvách měli vůdci, ale i šlechta bílé koně. Naopak nižší vrstva, případně bojovníci, měli koně hnědé nebo černé a tak je tomu i v *Rumcajsovi* a sám Čtvrtek s těmito symboly (a barvami) velmi dobře pracuje, o čemž svědčí i tento příklad: „*Chvilí tak šli a jede proti nim na černém koni oficír, zlato na kabátě.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 137) Zde je opět popis oblečení, právě na zlaté ošacení, což symbolizuje bohatství, Čtvrtek poukazuje velice často, např.: „*A už přijíždí na kobyle pod lípu sám císařpán. Na hlavě má jenerálskou čáku a pod sebou zlatě tkanou pokrývku. A zlost má, až se na něm třese zlaté třepení.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 143) Uvedme další příklad: „*Císařpánovi z toho nebylo dobře ani ve zlatých kalhotách.*“ (Čtvrtek 1975 b, s. 84) „*Sotva Holodari odešli, dupla jičínská kněžna zlatým kramflíčkem a křikla, že to tak nenechá.*“ (Čtvrtek 1975a, s. 155)

Neměli bychom opomenout, že vždy když autor zmiňuje císařpána, používá oslovení „sám císařpán“. Právě slovem „sám“ Čtvrtek poukazuje na jeho důležitost, velikost, avšak může vyznít i poněkud výsměšně. „*To už jim na bílém koni jede naproti sám císařpán.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 133); „*Až vojsko střelí, padne od toho leda sám císařpán zlosti.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 71); „*Sám císařpán poslal listy do Frankrajchu, Nýdrantu, Hispánska, do Bavor i do Sas.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 81)

Bohatství bývá podtrženo i popisem obydlí: „*V císařském paláci ve Vídni zatím přecházeli tři komorníci a uklízeli salón. Větrali otevřenými okny a oprašovali dva trůny, větší pro císaře a menší pro císařovnu.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 139) Císařský palác bohatých zde stojí v kontrastu s chudou jeskyní v lese Řáholci, kde bydlí Rumcajsova rodina: „*Odejeme do svých komnat,*“ *povídá Rumcajs. Vzal Manku za ruku a šli spolu domů, do Čech, do jeskyně v lese Řáholci.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 145) Zde je využita také ironie, komnata není zde myšlena v pravém slova smyslu. Ironie je navíc zdůrazněna dodatkem „*šli spolu domů, do Čech, do jeskyně v lese Řáholci.*“ Avšak pro Rumcajse a jeho rodinu jeskyně komnatou je, zde mají totiž vše, co potřebují, cítí se zde dobře a jsou tady šťastní. Jeskyně je jim domovem.

V dřívějších dobách bývala i otylost symbolem bohatství. Ani na tento symbol Čtvrtek nezapomíná: „*Jenže jičínský starosta Humpál celé dny jen proseděl v židli a díval se, jak se mu na břiše houpá u řetízku fialový kámen.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 25) *Vpředu Rumcajs, za ním drkotají sudy a až vzadu se hrne tlustý vinárník Kastl.* (Čtvrtek, 1970, s.112) Nejen starosta Humpál je obtloustlý a líný, ale i sládek Kule, což potvrzuje jeho jméno i tato část textu: „*Nevěstina otce, sládka Kuleho, vezou čtyřmi belgickými valachy na pivovarském fasuňku. Pro tu jeho nezřízenou váhu by se pod ním kočár rozletěl jako skořepinka.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 101) To, že nepřátele Rumcajse bývají tlustí podtrhává jejich jednoduchost, tlustého člověka máme spíše spojeného s hloupostí. Otylost bohatých je navíc zdůrazněna ilustracemi Radka Pilaře.

Václav Čtvrtek velice často ve svých textech používá magická čísla, což je jeden z prvků lidové pohádky. Nejčastěji užívá čísla tři. Objevuje se však i číslo sedm, např. v díle *Rumcajs* (Čtvrtek, 1970, s. 27) „*Ptáček letěl třikrát kolem zámeckých oken...Dal hejtmana zavřít na Kárlitschka zavřít na sedm let.*“, v díle *Cipísek* (Čtvrtek, 1975a, s. 16): „*Víly tam seděly. Bylo jich sedm.*“, v *Mance* (Čtvrtek 1975 b, s.112) „*Ještě dvanáct let se zajíkali zlostí, jak jim tam správce Jamr hospodařil.*“ Nebo: „*První rada byla za sedm rakouských dukátů, druhá je za devět.*“ (Čtvrtek 1975 b, s. 51)

Jedná se o dynamicky vyprávěné příhody, pro které je příznačná snadno srozumitelná zápleтка a jednoznačné řešení. „*Rovněž krátké, jednoduché fabule Čvrtkových textů se liší od spleťtých a rozvinutých klasických pohádkových syžetů. Čvrtkovy pohádky mají prostý děj, který rozvíjí jeden dva motivy.*“ (Sirovátka, 1998. s. 176–178) Autor dokázal sloučit pohádku a pověst v jeden celek, a to pomocí zasazení pohádek do skutečného prostředí (město Jičín), ale také využitím postav pohádkových, postav pramenících z pověstí (vodníci, hejkalové, loupežníci) a postav z kulturní tradice (víly a poté i vymyšlené bytosti).

„*Zajímavé v citovaném dopise však je i přemýšlení nad stylem pohádek. Nazval bych jej třeba přes zesložitení k nové prostotě nebo také vytvoření neotřelého návratu k tradici. Čvrtkovi se totiž podařilo z archaických prvků a současně dobové atmosféry a za použití – jak on sám říká – slangu či nápaditého vymýšlení jmen sladit způsob vyprávění, který oslovil jak děti, tak jejich rodiče a prarodiče. Tajemství tohoto úspěchu je opět v kombinování nesložitého děje a slovního sdělení. Nedomnívejme se ovšem, že Čtvrtek své pohádky složitě konstruoval. Naopak, vyplývaly mu zcela samovolně: „Já*

zkrátka podvědomě tihnu k onomu zbytku české pohádkovosti, který je stále živý, v něm se mi autorsky nejlépe bydlí. “ A ještě jinde říká: „Jsem vlastně improvizátorský typ. Jestli je to na mých knížkách vidět nebo ne, to nemohu dobře posoudit. Ale pravda je, že bych nic nevymyslel, kdybych si měl vymýšlet takříkajíc na suchou hubu. Kdybych si připravil nějakou konstrukci předem a naplňoval ji, určitě to dopadne špatně. “ Snad právě tento přístup (někdy říkal, že ho inspiruje nepopsaný papír) mu umožňoval fabulační pohodu, úměrnou stylizaci, lahodnou úsměvnost, poetizující nadhled. “ (Slabý, 2006, s. 101).

Václav Čtvrtek při psaní svých pohádek nepřebíral konkrétní syžety folklorní pohádky, ale spoléhal na vlastní autorskou imaginaci, vytvářel k nim svou autorskou paralelu. Jeho příběhy mají jako hlavní strukturní složku děj, ze kterého poté motivace jednání postav a ve kterém se odráží jejich charaktery a ideové významy. Stejně tak je tomu i v lidových pohádkách, ze kterých přeci jen přebíral určité dílčí dějové úseky. Například zanechal funkční vazbu mezi vykonáním dobrého skutku a získáním pomocníka v nouzi. Avšak co se týká pohádkových funkcí spojených s nesplnitelným a obtížným úkolem, ty volně a modifikovaně používal. Čtvrtek tedy použil vlastní autorskou imaginaci, co se týká obsahu a způsobu vyjádření, avšak v ideové sféře zanechává jednoduché významové schéma lidových pohádek a v kompozici a typologii postav využívá jednoznačné protiklady. V rámci kompozice jsou příběhy tvořeny několika různými motivy, které situuje v poměrně přesném čase a prostoru. Každý příběh je uzavřeným celkem.

3 Témata a motivy

V této trilogii zaznamenáváme určité didaktické snahy, převážně formování mravních zásad a základních etických hodnot. Čtvrtkovy motivy jsou výchovné, vedou malé čtenáře „správným“ směrem, rozvíjí u dětí pocit lásky, přátelství, smysl pro rodinu a pro dobré, spravedlivé chování. Je důležité, že Čtvrtek pracuje s motivy tímto způsobem, protože knihy jsou určeny dětem ve věku 5-9 let. Právě v tomto věku dítě duševně dospívá, chápe již různé logické souvislosti a je to poslední období, kdy můžeme ještě formovat jeho hodnoty, postoje a charakter.

Co se týká syžetů a motivů, čerpal spisovatel ze své vlastní autorské imaginace. Václav Čtvrtek rozvíjí tradiční motivy folklorní pohádky, například boj dobra se zlem, který je zde zároveň tématem. Dalším motivem lidové pohádky je i motiv cesty, který můžeme vyzorovat v úvodních kapitolách knihy *Cipísek*, kdy se loupežnický synek vydává do světa – do Jičína. I další témata jako je láska, pomoc ženě (princezně) a muž jako hlavní hrdina jsou zde zastoupeny. Jeho motivy se často opakují, i to je jeden ze znaků lidové pohádky.

Vztah Rumcajse a Manky

Ve vztahu Rumcajse a Manky je dominantní téma lásky. Láska znamená pozitivní vztah ke druhému, ke kterému cítíme náklonnost, oddanost nebo touhu. Tento vztah může být citový nebo sexuální. Můžeme projevat náklonnost i k sobě samému (sebeláska), k věcem, k určitému společenství, náboženství, k bohatství, k moci atd. Někdy chápeme lásku jako pouze počáteční poblouzení, kdy ke druhému projevujeme silnou emoční závislost, vášeň, sexuální přitažlivost. Pro mě samotnou znamená láska projev respektu k tomu druhému a vzájemný soulad, který je na celý život, naopak počáteční poblouznění nazývám jako zamilovanost. Jelikož se jedná o takto silný citový vztah, může člověk zažít nešťastnou lásku, která bývá zapříčiněna odmítnutím či zklamáním. Láska bývá v umění velmi často vyobrazována, ať už v malířství, kinematografii, či hudbě, a to nejen proto, že se jedná o takto silný cit, ale i proto, že láska je základní potřebou člověka.

Nejvíce se autor věnuje popisu lásky loupežníka a Manky v úvodních kapitolách *Rumcajse*, kdy se Manka s Rumcajsem seznamují. Jedná se o lásku partnerskou. Mezi Mankou a Rumcajsem panuje upřímná láska založená na vzájemném respektu a pomoci.

Loupežník ji vždy jako správný muž ochraňuje, zachraňuje ji z vězení, kam ji usadil kníže, či před drakem (připomíná tradiční pohádkové téma – princezna zachráněna před drakem). Rumcajs svou lásku Mance dokazuje i v díle *Rumcajs* (1970) v kapitole *Jak šel Rumcajs pro červené jablko*: „V zámecké zahradě rostou červená jablka. Abyš měla, Manko, radost, já ti pro jedno dojdou.“ A tak jen aby Manku potěšil, je chycen a přiveden do zámku kněžny, která jej omámí voňavkou, nakonec díky Mance se Rumcajs vrací do lesa Řáholce. Toto jednání Manky můžeme také hodnotit jako projev lásky. Červené jablko je zde důležitým symbolem, již červená barva je barvou srdce a symbolizuje lásku. Jablko je motivem lásky, v této epizodě můžeme nalézt metatextový charakter s biblickým příběhem Adama a Evy, kdy milenci Adam a Eva byli vyhnáni z ráje po utržení zakázaného jablka ze stromu poznání. Je možné si místo milenců Adama a Evy dosadit Rumcajse s Mankou, kteří byli taktéž vyhnáni z města Jičína, zámecká zahrada by mohla být rajskou zahradou Adama a Evy.

I Manka svého může miluje a neváhá to dokázat - například v kapitole *Jak se Rumcajs potkal s císařpánem* - Rumcajs má jít do basy za to, že splašil kobylu hejtmána Kárlitschka, „Já jdu taky, já tě, Rumcajsi, neopustím.“ *povídá Manka.* (Čtvrtek, 1970, s. 132) A zachrání jej. Spasí jej také po omámení voňavkou kněžny Majoleny, která z něj chce udělat kníže: „Manka si podepřela boky rukama. „Když už se nedokážeš vzpamatovat sám, tak se aspoň podívej, co držíš v ruce!“ Rumcajs se podíval a uviděl fajfku a měchuřinku. To mu přistrčilo rozum do hlavy. Přehodil si fajfku z pravičky do levičky a křikl k oknu: „Mančinko, hned jsem u tebe!“ (Čtvrtek, 1970, s. 37) Zde i zdvořilé oslovení „Mančinko“ symbolizuje pěkný vztah k Mance a zde konkrétně náhlé uvědomění Rumcajse, co to vlastně dělá, že by mohl o Manku přijít. Manka svou lásku vyjadřuje také ušitím košile pro svého muže, tato speciální loupežnická košile totiž musí být vyrobena s láskou: „Loupežnická košile není věc ledajaká. Musí být pevná k neroztržení a jistá proti trní, když běží loupežník houštím; v létě musí chladit a v zimě hřát; musí jí být dost, aby si loupežník mohl utrhnout, když utrpí ránu; a šitá musí být s láskou.“ (Čtvrtek, 1975b, s. 18) O Rumcajse se Manka také náležitě stará, svou roli hospodyně a matky plní výborně, vaří sedminásobnou loupežnickou polévku, umí šít (pomáhá tak i v íle a Rumcajsovi ušije loupežnickou košili), češe Rumcajse hřebenem na borůvky: „I vždyť to nebude nic tak těžkého,“ řekl Rumcajs a strouhl Mance takovou poklonku, až přitom vyvalil pařez. Tak ho tedy Manka vydrbala věchtem slámy, pročísla

mu vlasy a vousy hřebenem na borůvky...“ (Čtvrtek, 1970, s. 68) Zde navíc vyjadřuje Rumcajs Mance svou úctu, když jí udělá takovou velkou poklonku.

Jeden z projevů vděku, náklonnosti či lásky je dar (nebo také čin). Ani Rumcajs nezůstává se svým vyjádřením lásky Mance „pozadu“, daruje ji například drahokamínek, aby jí udělal radost: *„Rumcajs si ho přehodil na dlani. Vezmu tu drobotu Mance pro potěšení.“* (Čtvrtek, 1975b, s. 79). Bohužel se však o drahokamínku dozví závistivá a chamtivá císařovna a chce jej také získat. Naštěstí Rumcajs celou situaci zachrání a drahokamínek zůstává Mance. Chamtivost však není jen výsadou císařovny, i kněžna Majolena si dělá „zálusk“ na Mančin kouzelný snubní sluneční prstýnek, který se rozsvěcuje s východem slunce a se západem zase zhasne. Rumcajs však vše uvede do správných kolejí a svůj dar opět navrátí Mance. Prsten je totiž symbol svatby, tedy lásky a i pro Rumcajse a Manku je jejich sluneční prstýnek velmi důležitý: *„Dokud, Manko, nosíš ten prstýnek, vím, že mě máš ráda,“* říkával Rumcajs. *„Ale kdybych tě někdy potkal bez něho, odešel bych do světa.“* (Čtvrtek, 1975a, s. 165) Dle tohoto výroku můžeme usoudit, že Rumcajs má Manku skutečně rád, a tak kdyby zjistil, že jej nemá ráda (kdyby neměla prsten), dokázal by opustit i les Řáholec, který má velice rád. Tím se dostáváme i k dalšímu typu lásky, a to k lásce k místu. Člověk může milovat své město, kraj, svou zemi, to vše může považovat za svůj domov. A tak je tomu i s Rumcajsem, jeho rodinou, vílami, zvířaty a dalšími obyvateli lesa Řáholce, ti všichni mají svůj les, svůj domov, velmi rádi a pro jeho záchranu by udělali vše. Stejně tak Rumcajs a jeho rodina projevují lásku k přírodě, žijí v jejím souladu. Rumcajs chová i lásku k městu Jičínu, což může být poněkud paradoxem, neboť zde bydlí jeho nepřátelé. Avšak Rumcajs odtud pochází, pracoval zde jako švec a když městu chybí voda nebo jej ohrožuje drak, neváhá a město zachraňuje.

V trilogii je vyobrazen i pěkný vztah Manky s Rumcajsem, tato zobrazení jsou zvlášť v dětských knihách žádoucí. Příkladem může být (Čtvrtek, 1975a, s.25): *„Pohládl Manku, aby se nestarala, a rovnou se tam vypravil.“* V této kapitole *Jak Cipísek hlídal starostovi klobouk a hůl* musel Cipísek za trest hrát v koutě starostovi na pišťalku. Když se to Manka dovídá, je celá ustaraná, ale Rumcajs Cipísku zachraňuje a vše končí šťastně. Z toho textu můžeme mimo jiné vydedukovat, že Manka je milující maminkou a Rumcajs starostlivým otcem. V této epizodě můžeme vypožorovat také motiv rodiny a pomoci, o němž pojednáváme v jiné části této práce.

V této sérii se objevuje i další z motivů folklorní pohádky, a to motiv získávání partnera/partnerky, kdy princ usiluje o krásnou a hodnou princeznu. Motiv hledání nevěsty má metatextový charakter. V kapitole *Jak dal Rumcajs Mance sluneční prstýnek* si Rumcajs vybírá mezi dvěma jičínskými panenkami – Ankou a Mankou. Jako první skočí po prstýnku Anka, která je sice pěkná, ale zlá, lenivá a lakomá a touží jen po Rumcajsově bohatství. Když zjistí, že Rumcajs je chudý loupežník a sluneční prstýnek přestane zářit, Anka od z Rumcajsovy jeskyně odchází. Rumcajs dá prstýnek Mance, která je naopak pilná, jak sám Rumcajs říká, čist'oučká a prstýnek by si vzala, i kdyby nebyl kouzelný. Vítězí tedy čistá láska. Tento motiv se tedy prolíná s motivem lásky.

Motiv získávání partnerky se vyskytuje i v dalších Čtvrtekových dílech jako je *Cesty formana Šejtročka*, *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi*, *Maková panenka a motýl Emanuel*. Toto téma má časovou a logickou posloupnost. Nejdříve si Rumcajs, případně jiná ze Čtvrtekových postav, namluví svou družku – Rumcajs nastraží na Manku sluneční prstýnek: „*Rumcajs počkal, až bude poledne. V pravé poledne pohodil sluneční prstýnek na lesní křižovatce. Prstýnek září a Rumcajs si pročesává vousy hřebenem na borůvky. To proto, aby na něho bylo lepší podívání.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 17-18) Po námluvách následuje svatba, která je zde symbolizována navlečením prstenu: „*Rumcajs chvíli přešlapoval v rozpacích jako v malých botách, ale nakonec pohaslý sluneční prstýnek zvedl a navlíkl ho na prst Mance.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 23) Nakonec vzniká společná domácnost a vše je završeno zplozením potomka – Cipíška.

Vztah Cipísek a rodiče

Také v *Cipískovi* je vyjádřena láska k Mance, konkrétně láska k matce: „*Jednou si Manka trochu vzdychla a Rumcajs povídá: „Pročpak to, Manko?“ „Ale už čas tu hospodařím v jeskyni a pomalu ani nevím, jak voní růže,*“ řekla Manka. *Uslyšel to Cipísek a rozběhl se rovnou na mez pod Řáholcem. Ulomil z šípku jednu růžičku, cesta po něm ještě nevychladla, a už je s ní zpátky u Manky.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 65). Cipísek nechtěl nechat svou maminku smutnou a chtěl ji potěšit, a tak jí okamžitě plní její přání. Právě růže je jedním z největších symbolů lásky, ačkoliv zde je sice šípková, aby vše „zapadlo“ do prostředí lesa, ale i šípková růže je červená a právě červená barva, červená růže jsou jedny z největších symbolů lásky.

Jak jsme již zmínili, můžeme pocítovat různé druhé lásky, jedna z nejsilnějších je láska mateřská. I tu nalezneme v této sérii. Konkrétně v knihách *Manka* a *Cipísek*, zde totiž vystupuje loupežnický synek Cipísek, který je svými rodiči milován, a ti jej proto neváhají zachránit v situacích, kdy se dostává do nebezpečí. Avšak jsou to rodiče, kteří respektují potřeby svého syna, a tak i když o svého syna mají strach, přesto jej nechávají „zkoumat svět“: „*V Řáholci už to znám. Já bych chtěl do světa.*“ „*Jsi pořád ještě maličký,*“ řekl Rumcajs, „*ale když máš svůj rozum, tak si jdi.*“ „*A jdi radši hned,*“ povídá Manka, „*než si to rozmyslím.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 21) Dokonce jej respektují, i když se cesta poprvé ani podruhé nevydaří, protože je ohrožen známými nepřáteli starostou a knížečepánem a nechávají jej vydat se na cestu i potřetí a setká se dokonce i s jenerálem (opět zastoupeno magické pohádkové číslo tři). Je však nutné zmínit, že je zde zastoupena i láska otcovská, která je v současné literatuře hojně zastoupená. Vždyť Rumcajs má takovou radost z narození svého syna, že si musel pořádně vystřelit z pistole: „*Rumcajsi, narodil se nám synek a budeme mu říkat Cipísek.*“ „*To si musím na radost vystřelit z pistole!*“ křikl loupežník Rumcajs. *Nabil do pistole žalud a silně vystřelil, že to bylo slyšet z lesa Řáholce až do města Jičina.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 9). A protože je Rumcajs bývalý švec, musí mu hned udělat střevíčky (a to i přesto, že mu Manka říká, že Cipísek jen tak chodit nebude – ale je to přece pohádkový synek). I to svědčí o jeho radosti z narození syna. Rumcajs má se synem dobrý vztah, Rumcajs jej učí spravedlnosti, Cipísek mu pomáhá s bojem proti jejich nepřátelům, vrchnosti, ale utkají se i v boji s drakem, pomáhají vílám a dalším obyvatelům lesa Řáholce a Jičina, to dokládají například tyto epizody: *Jak šel Rumcajs s Cipískem vile pro lajbliček, Jak Rumcajs s Cipískem vyhnali starostovi oheň z cihelny, Jak Cipísek a Volšoveček pomáhali Rumcajsovi s vojnou, Jak se Rumcajs s Cipískem postarali vílám o muziku.* O péči a lásce jeho rodičů nás přesvědčuje i jeho loupežnická postýlka, která je vybavena s největší láskou a péčí: „*Cipísek ležel v kolíbce z dlabaného borového polena, protože borovice je měkčí než dub a tolik netlačí. Pod hlavou má polštář z mechu a přikrytý je lopuchovým listem.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 9).

Téma lásky je ještě více zdůrazněno krásnými ilustracemi Radka Pilaře, kde například zobrazuje, jak se Manka s Rumcajsem objímají (Čtvrtek, 1970, s. 33, s. 64, s. 129), jak jí Rumcajs dává hubičku (Čtvrtek, 1975b, s. 184), jak si Rumcajs láskyplně hraje se svým synem (Čtvrtek, 1975a, s. 31).

I v dalších dílech Václava Čtvrťky se objevuje téma lásky, například *Malá letní romance* (1966), *Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni* (1985), také motýl Emanuel vyznává lásku Makové panence, forman Šejtroček pořádá svatbu se svou studánkovou vílou.

Rodina je zvlášť pro děti velice důležitá, sehrává v životě dítěte důležitou roli při navazování kontaktů od své rodiny se dítě učí mravnosti, svému charakteru a dalším významným věcem. Rumcajs má ke své rodině velmi vřelý vztah, tvoří se svou rodinou silnou citovou vazbu. V sérii nacházíme motiv šťastné rodiny, Manka a Cipísek jsou milující rodiče. Úzce souvisí s tématem lásky, jak jsme již zmínili, objevuje se i láska mateřská, otcovská. Opět je vše podtrženo ilustracemi, kupříkladu na úvodní straně *Manka a Cipísek* (Čtvrtek, 2020) nebo na straně 200 a 218 je zachycena rodinná „idyla“.

Vzájemně si v rodině pomáhají, například když Cipísek v kapitole *Jak Cipísek stavěl knížepánovi kuželky* odmítne stavět kuželky, knížepán jej uvrhne do vězení a poté jej Rumcajs vysvobodí. V *Cipískovi* můžeme nalézt mnoho příběhů, kdy Rumcajs s Mankou osvobodí svého loupežnického synka z lapálií, do kterých se mnohdy sám, často kvůli své zvědavosti, dostal. V knize *Rumcajs* (1970) v kapitole *Jak Rumcajs dostal Manku z vězení* osvobozuje Rumcajs svou choť poté, co byla rychtářem Fištulou chycena, když osvobodila lapenou pěničku z rychtářovy klece. Ale i Manka je vždy, když je potřeba, Rumcajsovi nápomocná, viz kapitola 5 *Jak šel Rumcajs pro červené jablko* (Čtvrtek, 1970), kdy je Rumcajs chycen pro krádež jablka a je přiveden do zámku kněžny, která jej omámí voňavkou, nakonec díky Mance se Rumcajs vrací do lesa Řáholce.

S rodinou souvisí i rozdělení domácích povinností, které jsou zde typické dle pohlaví. Rumcajs je zde hlavou rodiny, je silný, chrání svou rodinu, seká dříví v lese atd. Naopak Manka má úlohu typickou pro ženu, je správná hospodyňka, je starostlivá, vaří sedminásobnou polévku, dělá Cipískovi kaši ze šišek, ušije svému muži košili, zametá... A Cipísek je zase šikovným loupežnickým synkem, který svým rodičům pomáhá, když potřebují.

Motiv rodiny se vzájemně doplňuje se statickým motivem domova, které dokresluje prostředí. Je potřeba si objasnit, co vlastně domov znamená. Domov je místo, kde jsme doma, kde se cítíme dobře a rádi se tam vracíme. Nemusí se jednat vždy jen o nějakou stavbu, či dům. Pro Rumcajse a jeho rodinu je domovem jeskyně, pro zvířata je to les Řáholec, pro vodníka Volšovečka jeho rybník, pro císařpána jeho zámek, pro

Křemílka a Vochomůrku je to pařez, pro Makovou panenku a motýla Emanuela pole, pro víly louky. Domov můžeme chápat i jako kraj, či okolí, v Rumcajsí trilogii by to bylo Jičínsko, které autor velmi dobře znal, a tak v sérii nechybí detailní popis – náměstí, rybníky, zámek, kašnu, bránu a další. Mnohdy se jejich domov dostává do ohrožení, například když vyschne Volšovečkovi jeho rybník nebo když vrchnost chce vykácet les Řáholec, či kníže pán chce nahnat medvěda do Rumcajsovy jeskyně. To si však Rumcajs nenechá líbit a zasáhne. Ačkoliv pro Rumcajse je domovem jejich útulná jeskyně nesmíme zapomenout, že i Rumcajs je původně z Jičína, kde devět let pracoval jako švec, dříve mu tedy bylo domovem město Jičín. Možná právě proto se stává, že i když soupeří s některými obyvateli města Jičín (starosta Humpál, vinárník Motýl, pivovarník), tak toto své rodné město nakonec i přes všechny nespory zachrání před drakem (dílo *Cipísek* (1975 a), epizoda *Jak Rumcajs a Cipísek rozfoukali v drakovi*).

„Ačkoliv Čtvrtekovo vypravěčství nepopírá funkci zábavy a nabízí strhující, dětem nabitý příběh, ovlivňuje děti daného věku i výrazně psychologicky. Zvýznamňuje roli domova a s ním spojované základní existenciální pocity (uspokojení strach, ohrožení dočasná ztráta jistoty, znovunabytí jistoty domova).“ (Kubeczková, 2013, s. 96)

I téma spravedlnosti nalezneme ve vztahu Rumcajse k synu Cipískovi. Jak víme, Rumcajs je loupežník spravedlivý. Jako správný otec učí spravedlnosti i svého loupežnického synka, který má dobré srdce jako jeho otec (Čtvrtek, 1975a, s. 8-15, 1. kapitola *Jak se ukázalo, že Cipísek má dobré srdce*) a který toto loupežnické řemeslo bere zodpovědně jako jeho otec: *„Zrovna toho dne si Rumcajs zavolal Cipíska a povídá: „Už je v tobě, Cipísku, tolik loupežnické dovednosti, že ti půjčím pistol. Ale dobře miř a vystřel jen spravedlivou ránu.“ Cipísek se podíval, jestli je pistol dobře nabitá tvrdým žaludem, a zastrčil si ji za opasek. Potom chodil křížem krážem po Řáholci a díval se, jestli se tam neděje něco nespravedlivého.“* (Čtvrtek, 1975a, s. 165) S nastolením spravedlnosti mu pomáhá také jeho loupežnická hospodyňka, která mu radí, když její muž neví, kudy kam: *„Rumcajs se lehkým loupežnickým krokem vrátil na trh a popadl tam Manku i s kytkou pelyňku: „Stala se nespravedlnost. Musíme pod čeřovskou stráň na cvičiště, na ten execírplac.“* (Čtvrtek, 1970, s. 135)

Další téma, které se objevuje ve vztahu Rumcajse k jeho synovi a ženě je téma statečnosti, odvahy, nebojácnosti (úzce souvisí s předešlým tématem spravedlnosti). To vše jsou kladné vlastnosti hlavního hrdiny, ale i jeho syna Cipíska, kterého všem těmto

ctností jeho otec učí. Rumcajs se vždy zachovává jako „správný muž“, ochraňuje svou ženu, syna a vítězí díky své odvaze a chytrosti. Rumcajs je bojovný, nenechá si nic líbit, dalo by se až říct, že nemá úctu k autoritám (starosta, kníže, pán, to je však způsobeno tím, že se jedná o „zlo“), vše jim bez okolků, na rovinu řekne. Cipísek dědí tyto vlastnosti po otci - např. v kapitole 7 *Jak Cipísek přechytračil lišku* a v kapitole 8 *Jak Cipísek předběhl jelena* si Cipísek nevybere ke splnění úkolu, který mu dal otec, obyčejnou lišku, ale tu nejchytřejší, stejně tak si nenajde kdejakého jelena, ale toho nejrychlejšího; tím zdůrazňuje hrdinovu odvahu.

Právě úkol, který se může zdát na první pohled neřešitelný je jedním ze znaků lidové pohádky. Objevuje se téměř ve všech kapitolách. To, že se blíží těžký úkol naznačuje i to, když se Rumcajs podrbe ve vousech, o tom svědčí následující úryvku: „*Rumcajs se podrbal ve vousech, až mu v nich zahrál roj lesních včel a luskl palcem. „Ale i tak to pořídíme.“*“ (Čtvrtek, 1970, s. 20); *Podrbal se ve vousech a je bez rady.* (Čtvrtek, 1975b, s. 63); „*A kruciš,“ podrbal se ve vousech Rumcajs.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 71); „*Železná kule je málo,“ podrbal se ve vousech Rumcajs. „Ale co teď?“*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 94) Obecně když se člověk podrbe na bradě, naznačuje tím určitou přemýšlivost. I zde má podrbání ve vousech stejnou funkci, Rumcajs ví, že jej čeká obtížný úkol a musí zapřemýšlet, než přijde na to, jak dál. Avšak Rumcajs, Manka a Cipísek vždy díky své odvaze zlo přechytračí a zvítězí, což potvrzuje i sám autor: „*Já hrozně rád píšu knížky s dobrým koncem. Protože člověk vždycky touží po tom, aby na světě bylo dobře a vždycky všechno dobře dopadlo.*“ (Český rozhlas, 2021)

Vztahy lidských bytostí (vrchností ke svým manželkám, Toníka a Lucky)

Chamtivost a závist kněžny a císařovny nezná mezí, a tak jejich manželé plní jejich různá přání, aby je učinili šťastnými. I to je jeden z projevů lásky, která se neobjevuje jen mezi Rumcajsem a Mankou, ale i mezi kněžnou Majolénou a knížetem, císařem a císařovnou, starostou Humpálem a paní starostkou. I když zde nenacházíme konkrétní vyjádření lásky, jsou zde různé náznaky, která nás přesvědčují o jejich lásce ke svým drahým polovičkám. Jedním z projevů lásky může být i obdarování milovaného. Toto vyznání se projevuje například, když kníže shání pro kněžnu Majolenu hříbky (Čtvrtek, 1970, s. 17). Kněžna jen řekne „*Mon sér, to bych jedla hříbky!*“ a kníže pán hned vyráží s myslivcem na hříbky. Právě dar bývá projevem lásky a náklonnosti.

Starosta pravděpodobně také svou starostku miluje, protože „běhá, jak ona řekne“: „*Dej mi klíč!*“ *Starosta Humpál se opřel o svůj úřad a okřikl starostku: „Načpak ten klíč?“* „*To se uvidí,*“ řekla starostka. *Humpál se lekl, aby se hádkou nevyzradilo, že starostka má vždycky slovo nad jeho. Tiše jí podal starostenský klíč, co odmyká všechny zámky v městě.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 27) Postava starostky se však v dílech vyskytuje jen ojediněle. V *Rumcajsovi* o ní není ani zmínka, v *Mance* se objevuje ve dvou kapitolách, v *Cipískovi* pouze v jedné. Vždy však vystupuje nadřazeně nad starostou Humpálem, což on sám říká, že nesmí nikdo vědět, tento jeho vztah s manželkou celou jeho postavu ještě více zesměšňuje. Starostka se však chová stejně jako manželky knížepána a císařpána – je závistivá a chamtivá, proto chce stejně jako ony to, co ostatní. V jedné z kapitol chce například višně starého Bosáka z Jičina. Za pomoci Manky a Rumcajse zůstanou višně tam, kde patří. „*Neseš?*“ „*Co bych nesl?*“ ošil se starosta. „*No ty višně!*“ *A starostka nemohla dál pro slinu.* „*Dej pokoj,*“ řekl starosta, *jako když odstrouhne. Rozběhl se domů, aby už měl od všeho pokoj.* *Starostka za ním a kucká se mlsnou slinou: „Jestli neneseš, otočí se mi chuť rubem. A z toho můžou být i konce!“* *Starosta Humpál rovnou do salónu, sedl si tam do židle a dlaně si přiklopil na uši, aby nic neslyšel. Říct starostce, jak to bylo s Rumcajsem a se starým Bosákem, to se bál. A ona na něj hlasem jako pišťalka: „Jestli já ty višně nedostanu...“* *Opravdu začala po tváři blednout. Humpál radši každou chvíli vyběhne z pokoje. A rovnou na skok k vězení.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 25) Stejně tak se jejich pýcha dokazuje v příběhu, kdy žení jejich stejně tak namyšleného syna Vavřince: „*V tu chvíli jde kolem syn Vavřinec. Vousek má načesaný pyšně vzhůru.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 94); „*Ženich si říká Vavřinec a je samá pýcha na to, že je starostů*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 93). Zde je symbolem lásky svatba, není zde však symbolizován vztah mezi ženichem starosty a nevěstou Barborou, dcerou chamtivého sládka Kuleho. Pravděpodobně se však nejedná o pravou a čistou lásku, ale spíše jde o svatbu z rozumu, kde se žádná láska nenachází a pravděpodobně jde jen o to spojit dvě bohaté rodiny a zajistit si tak ještě větší bohatství. Samozřejmě svatba těchto namyšlených zbohatlíků musí být velkolepá, starosta skoupí všechno jídlo z trhu a chce i tu nejlepší rybu: „*Chci mít rybu, ale aby to byl fiš! Musí být hodna starostenské svatby.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 94) A ta nejlepší se má nacházet v rybníce Volšovečka, jak vymyslela starostka, má ji tam jít starosta ukrást, Rumcajs však této nespravedlnosti zabrání.

Vztah císařpána a císařovny není detailněji rozveden. Postava císařovny se v *Cipískovi* neobjevuje vůbec, v *Rumcajsovi* se jen jednou zmiňuje, že sedí na menším trůně do zlata zahalená, ale již z toho můžeme soudit, že i ona má ráda bohatství. Je však stejně chamtivá jako manželky starosty a knížepána. V díle *Manka* se totiž její postava objevuje v kapitole *Jak císařovna chtěl Mance vzít drahokamínek* (obsah této epizody jsme již přiblížili výše). Ačkoliv není vztah císaře a císařovny blíže specifikován, můžeme soudit, že i on je poněkud své ženě podřízen (stejně jako knížepán a starosta) a chce s ní být zadobře. Taktéž jí chce sehnat ten nejkrásnější skvost, to může být taktéž projev lásky (darem z lásky často bývá šperk), ale císařpán se také mohl chtít jen „ukázat“ před ostatními císařpány, což dokazuje následující úryvek. „*Kolem císařovny se válí rubínů a safírů a diamantů, až komorným chrupe pod nohama, ale císařovna pořád: „Copak už tu opravdu není nic lepšího?“ Císařpán se poškrábal v licousech a povídá: „Už tam chrastí jen nějaká drobota.“ Císařovna se nadýchlá a křikne: „V tomhle šancajku já na vetrené nepůjdu!“ Do císařpána jako by uhodilo. „Jestli tam, Bětko, nepůjdeš, bude to ostuda nejméně na půl světa.“ A císařpán začal počítat na prstech, jaká se sjela na louku u Dunaje honorace. Ti dva cizí císařové, králové hned čtyři, arcivévodů nepočítaně, a těch menších jako když se roztrhne makovice. „Jestli tam, Bětko, nebudeš, vezmou to za urážku. A máme válku na všechny strany.“ „Kdybych tam měla být, musela bych mít na krku něco, co ještě neviděl svět!“ A císařovna se flekla dlaní po sukni a odešla. Císařpánovi z toho nebylo dobře ani ve zlatých kalhotách.“ (Čtvrtek, 1975b, s. 82-83) V tomto úryvku se také objevuje domácí oslovení „Bětko“, jedná se o variantu jména v pozitivním slova smyslu, můžeme tak soudit, že s císařovnou má vřelý vztah. Taktéž si jí nechce rozhněvat a přemýšlí, jak jí vyhovět. Když jí sežene, co chtěla, má z toho nevídanou radost: „*Když do Vidně po hubách doběhlo, že kaprál Worcziczek veze ten nevídaný skvost, kývla císařovna na císařpána: „Než kaprál dorazí, já se zatím oblíknu. A na louce u Dunaje ať uchystají poslední na vetrené.“ Císařpán se až pohoupl radostí, že se císařovna dala na rozumné.“* (Čtvrtek, 1975b, s. 87)*

Partnerská láska je nejen mezi bohatými nepřáteli Rumcajse, mezi Rumcajsem a Mankou, ale i mezi prostou dívkou Luckou a Toníkem, který vozí u vinárníka Kastla sudy. Mezi Luckou a Toníkem je pravá láska, avšak aby se mohli vzít, musí si našetřit na nevěstino vybavení. Šetří tak, že prodává na trhu ostružiny a pracuje u zlého řezníka s řeznicí. Lucka je pilná dívka, a tak řezníci nechtějí, aby se vdala a opustila její službu.

Proto jí řeznice obviní z krádeže a chce po ní celoživotní službu, aby jí ukradené peníze vrátila. Když bude Lucka sloužit u řezníků, nemůže se vdát. Tuto smutnou zprávu se dovídá Cipísek, vše poví Rumcajsovi a ten za pomoci prasat z lesa Řáholce donutí řeznici, aby Lucčinu službu zrušila. Řeznice se zlobí ještě víc, a tak hledá možnost, jak se Lucce pomstít, domluví se s vílou, které Lucka vzala ostružiny a ta jí dá kouzelný šátek. Když jej řeznice podá Toníkovi, ten na svou lásku, Lucku, zapomene. Manka se to od Cipísky dovídá, ostružinovým prutem přivede vílu k poslušnosti a ta prozradí, jak kouzlo ze šátečku zlomit. Manka s její rodinou tedy zachrání tuto pravou lásku a koná se veselka, což je symbolem lásky. Zde je i téma nešťastné lásky, která se nakonec nevyplní, avšak smutek, který Lucka prožívá, než se kouzlo zlomí, je ohromný, neboť Toníka miluje. Ačkoliv ve folklorních pohádkách nalezneme i téma nešťastné lásky (například Popelčina sestra zamilovaná do prince), v této trilogii se toto téma objevuje pouze v této kapitole. Lásky je v této sérii dynamickým tématem, rozvíjí příběh.

Vztah Rumcajse a jeho rodiny k lesu Řáholci a jeho okolí

Rumcajs žije ve své jeskyni v lese Řáholci v souladu s přírodou. Je přítelem se všemi ptáčky (nejčastěji), včelami, sluncem, měsícem či se stromy. Vyskytuje se zde antropomorfizace – zvířata, ale i slunce, měsíc, stromy k němu promlouvají, navzájem si všichni pomáhají. Toto antropomorfizování přírodních motivů z nich vytváří hybatele příběhů, svým zásahem mění děj, jedná se tedy o motivy dynamické.

V této trilogii je nejčastějším dějištěm právě příroda – obvykle les Řáholec, ale i rybník nebo paseky. Les zde vystupuje jako kladný motiv, zvířata i lidé se zde cítí bezpečně, je jim domovem. Les je symbolem domova nejen pro Rumcajse, ale i pro hajného Robátka.

Les však nemusí být vždy jen kladným motivem. Bývá často vyobrazen negativně jako místo strachu, plné nástrah, tmy, zlých zvířat ad. Připomeňme si známou folklorní pohádku *O perníkové chaloupce*, kde rodiče děti odloží v lese a oni se tam setkají se zlou ježibabou. Taktéž pro Čtvrtkovy postavy Makovou panenku, Křemílka a Vochomůrku znamená les nebezpečí (pro tyto skřítky je ale příroda domovskou základnou a mnohdy bývají ohroženi přímo v jejich domově, v chaloupce, kterou vytvořila sama příroda).

V této sérii je les motivem intertextovým, ale i dynamickým. Mezi další přírodní motivy můžeme zařadit i „*lesní rybníček nahoře nad jeskyní, kde odedávna hospodařil*

vodník Volšoveček“ (Čtvrtek, 1970, s. 108), se kterým se přátelí především Cipísek. Rybník nemá žádné zvláštní kouzelné vlastnosti, jen je ucpán špuntem, ale vyskytuje se několikrát v každé knize ze série – v *Rumcajsovi* v kapitole 19 *Jak Rumcajs chytal ryby* vyrazí hlavní hrdina chytit Mance k obědu rybu a omylem vytáhne špunt z rybníku a vypustí jej. Špunt zahodil, a tak musel najít nový, aby vodník Volšoveček neuschnul. Na tuto epizodu navazuje hned ta následující, kdy jako omluvu Volšovečkovi Rumcajs pomůže se sumcem, který mu zalehl rybník (také motiv pomoci). Cipísek se s Volšovečkem seznamuje již ve druhé kapitole knihy (Čtvrtek, 1975a) *Jak se ukázalo, že Cipísek má dobré srdce*. Již zde zažívají své první dobrodružství – Volšoveček chce stejně jako Cipísek poznat svět, a tak se promění v kapra, Cipísek jej vezme do klobouku a vyrazí společně do Jičína, kde Volšoveček odvede všechny ryby z panského rybníka. Ale jsou zde i další jejich společné příhody – např. kapitoly *Jak Cipísek s Volšovečkem vytrestali lékárníka*, *Jak Cipísek s Volšovečkem darovali škebli*, *Jak Cipísek a Volšoveček pomáhali Rumcajsovi s válkou*, již samotné názvy kapitol nám sdělují, co se bude v příbězích odehrávat.

Slunce a měsíc jsou v této trilogii zastoupeny několikrát, jsou tedy motivem. Jsou také antropomorfizovány. Slunce promlouvá s Rumcajsem kupříkladu v kapitole 4. *Jak dal Rumcajs Mance sluneční prstýnek* (Čtvrtek, 1970). Rumcajs si upletl ze slunečních paprsků kouzelný prstýnek pro svou panenku, dostala jej však ta nesprávná, a tak je Rumcajs smutný a slunce mu nabízí pomoc s prstýnkem, když mu pomůže s dubem, který před sluníčkem schovává žaludy: „*A slunce se zamyslelo tak hluboce, až po krajině přeběhl stín. Ale v tom se zas usmálo: „Vždyť já mám taky své trápení. Ten dub, co pod ním stojíš, mě strašně dopaluje. Celý léto schovává žaludy pod listy a já mám k podzimu moc co dělat, aby to všechno pořádně uzrálo. Nemohl bys s tím něco provést?*“ (Čtvrtek, 1970, s. 20) V této kapitole se objevuje i další zásadní přírodní motiv – stromy a jejich antropomorfizace. Rumcajs jde k dubu a obejme jej velkou Rumcajsí silou, dub povídá: „*Stojím tu dvě stě sedmapadesát let, ale za celou tu dobu mě tak silně ještě nikdo nestiskl.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 20). V této epizodě se taktéž objevuje motiv pomoci.

Když už vypadá situace zcela bezvýchodně, měsíc pomáhá Rumcajsovi zachránit Manku z vězení (Čtvrtek, 1970, s. 45-52) v kapitole *Jak Rumcajs dostal Manku z vězení*: „*Rumcajs a Manka mysleli, že je to jejich poslední chvílka. Jenže najednou se mladý měsíc naklonil a podal Rumcajsovi špičičku. Rumcajs se vyhoupl do srpku, usadil se tam*

jako v sedle a Manku vzal k sobě. Ryhtář Fištula už jen valil oči na to, jak měsíc s Rumcajsem a Mankou plave nebem k lesu Řáholci.“ Zde je opět měsíc antropomorfizován, nepromlouvá však jako slunce, ale nabízí svou pomoc – opět spojeno s motivem pomoci.

Přírodním motivem může být i studánka ukrytá hluboko v lese Řáholci, kterou hlídá sedm víl a která je čarovná. V knize *Cipísek* (Čtvrtek, 1975a) pojednává kapitola 3 *Jak Cipísek probudil studánku* o záchraně studánky Cipískem, který přiměje sládka Kule, aby neseděl na žilkách, co vedou vodu do studánky. V této kapitole však studánka nepromlouvá, ani není řečeno, že by byla kouzelná. Ale v knize *Rumcajs* (Čtvrtek, 1970) v kapitole 4 *Jak dal Rumcajs Mance sluneční prstýnek* si Rumcajs se studánkou povídá. Říká svému odrazu ve studánce, že by si měl najít nějakou panenku a studánka mu odpovídá: „*Tak se do toho dáme radši hned.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 30)

Čtvrtkovy postavy bývají většinou pohádkové nebo zvířecí namísto lidských a tomu odpovídá i prostor děje, který se odehrává v ohraničeném přírodním teritoriu, které je vnímáno jako původní domov. Příroda je u Václava Čvrtka dominantní téma, které nalezneme napříč všemi jeho díly a žánry. „*Ve srovnání s výpovědí adresovanou starším dětem, pro niž je příznačný konflikt civilizace a přírody, konflikt vycházející ze schopnosti či neschopnosti být s přírodou v kontaktu, má obraz přírody výrazně jednodušší rysy. Přehlednost přírodního rámce pohádkového dění nevzniká jen vzhledem k předpokládané recepci, ale zohledňuje tak záměr dotknout se fabulí tematizace ohrožení života.*“ (tamtéž s. 92)

Téma přírody hraje nejdůležitější roli v *Pohádkách z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky* (1974), kde příroda plní funkci domova. Už jen chaloupka, ve které tito skřítki bydlí, vytvořila sama příroda. Je to prostor, který je pevně spjat s existenciální situací hlavních postav. Hrdinové jsou na přírodě existenčně závislí, určuje bezprostředně a osudově jejich život.

Vztah Rumcajse k lesu Řáholci je úzce spojen s dalším důležitým tématem, které je v této trilogii hojně zastoupeno. Jedná se o téma spravedlnosti, které se doplňuje s tématem boje dobra a zla. Toto téma se opakuje, je zastoupeno ve všech povídkách. Tyto pohádky mají vždy dobrý konec, Rumcajs totiž vždy vyzraje nad zlem a přechytračí jej, nikdy neužívá násilí, či boj. A tak vždy dosáhne svým dobrým srdcem spravedlnosti a zlo dostane, co si zaslouží.

Rumcajs je loupežník, a ačkoliv je to jak kterák paradoxní, je to loupežník spravedlivý. Není to však zcela nová vlastnost loupežníka, existují příběhy, kdy loupežníci sjednávají spravedlnost a brání chudé (např. Vilém Tell, Robin Hood). Rumcajs však byl spravedlivý vždy (až na jeho první podobu v krátkých povídkách pro rozhlas z roku 1961), i když byl ještě ševcem, vždy vyráběl kvalitní boty, protože na ty má právo každý: „*Takovéhle bylo Rumcajsovo ševcovské vyznání: Dobrá bota, to je grunt spravedlivého světa.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 9). To, že Rumcajs je spravedlivý se dovídáme hned na začátku celé trilogie, hned ve třetí větě knihy. Je to totiž jedno z nejdůležitějších témat, které nalezneme v každé epizodě. Hlavním úkolem Rumcajse je ve dne v noci zajišťovat v kraji, především v lese Řáholci spravedlnost: „*Jde do Jičina, aby se podíval, jestli se tam na noc neděje nějaká nespravedlnost.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 55) Jednoho dne se Rumcajs dokonce rozhodne, že se loupežnické řemeslo opustí a vrátí se zpět k ševcovině: „*Ale tak jsem se zamyslel, jestli už je na světě dost spravedlnosti, aby mi bylo dopřáno zůstat při poctivém řemesle.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 83) Ale vydrží to jen tři neděle, a ačkoliv by rád byl ševcem, vrací se k loupežnictví, aby zajistil spravedlnost: „*Já to věděl. Ještě je ve světě málo práva. A tak kdo by chtěl být ševcem, musí být loupežníkem.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 88) „*Když šel loukami, uviděl ho Rumcajs, co seděl ve vršku dubu a obhlížel, jestli je v kraji spravedlivě.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 48)

I když je někdy Rumcajsova spravedlnost ohrožena, přeci jen je to loupežník, nakonec si zachovává svou spravedlnost a poctivost. Je to v situacích, kdy Rumcajs něco potřebuje – dýni, jablko, sůl do polévky, a proto se vydává loupit do města Jičina. Nakonec dostává požadovanou věc poctivě a ne loupeží.

Všichni v okolí, a především v lese Řáholci, vědí, že když dojde k nějaké nespravedlnosti, mají jít za Rumcajsem, který má dobré srdce a vždy jim pomůže: „*Už na druhý den přiběhl k jeskyni starý Bosák z Jičina a volá: „Rumcajsi, děje se mi nespravedlnost!“ Rumcajs vyšel před jeskyni. „Jaká je to nespravedlnost?“*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 18-19)

Vztah Rumcajsovy rodiny k obyvatelům lesa Řáholce

Rumcajs, jeho žena a syn Cipísek žijí v souladu s obyvateli lesa Řáholce. V této trilogii se rodí nová přátelství bez ohledu na původ či postavení postav, vznikají přátelství mezi lidmi, nadpřirozenými bytostmi i mezi zvířaty. Přítelem Rumcajsí rodiny se stávají

nejčastěji zvířata, ale i antropomorfizované stromy či měsíc. Rumcajs, Manka a Cipísek jsou přáteli všech obyvatel lesa Řáholce, nejčastěji jim při boji s nespravedlností pomáhají ptáčci. Sojka z lesa Řáholce také pomáhá Rumcajsovi a jeho rodině v boji s nespravedlností, stejně jako je tomu v *Krkonošských pohádkách*, nosí i ona Rumcajsovi důležité informace o tom, co se právě v okolí děje: „*Přiletěla s tím poštovní sojka, co nosila do Řáholce novinky...*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 92) Dále ptáček chycený v trní zachráněný Rumcajsem nakonec pomáhá, aby se Rumcajs dostal z vězení zlého kníže pána. Jedním z nejlepších přátel Rumcajse je jelen šestatřicaterák: „*Rumcajs měl za přátele všechny ptáky i čtvernožce z lesa Řáholce, ale nejraději měl jelena. Byl to jelen kapitální, korunový šestatřicaterák. Rumcajs ho chránil před knížepanskými myslivci a jelen mu za to oplácel drobnými úsluhami.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 93) Můžeme uvést i další velké přátelství hlavního hrdiny (člověka) a zvířete, a to formana Šejtročka a jeho valacha Žemličku, kterého Šejtroček dostal od vodníka Česílka za jeho pomoc dubem, který spadl. Zde je tedy opět rozvíjeno nejen téma přátelství, ale i pomoci člověka nadpřirozené postavě – vodníkovi. Totéž téma nalezneme i v Rumcajsí trilogii, člověk – Cipísek – pomáhá nadpřirozené postavě -vodníkovi- velice často, nejčastěji mu zachraňuje jeho rybníček. Manka zase často pomáhá vílám (opět nadpřirozené postavě), například, když jí zašívá sukýnku: „*S nimi tam byla jedna lesní víla, jako umáčená od rosy, protože ještě před chvílíčkou plakala. Tancovala v noci měsíci a zatrhla přitom sukýnkou o trní. K sešití to bylo jen křížkovým stehem, a to víla sama nemůže. Manka Volšovečka pozvala, aby si zatím sedl. Pak šla křížek ke křížku, ušila i poslední, utrhla nit a povídá víle: „Teď nepovolí ani steh, i kdybys uvízla v ostružině.“ Víla si sukýnku ozkusila, jestli se zas dobře nese. Potom vesele: „Děkuju ti, Manko. A na dobrou oplátku.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 96-97) Na oplátku jí potom víla pomůže, omámí Vavřince, syna starosty Humpála, za to, že starostovic rodina unesla Cipíska. V téže kapitole Manka pomáhá další nadpřirozené postavě-vodníkovi Volšovečkovi, když mu starosta Humpál chce na svatbu jeho syna Vavřince ukrást rybu z rybníčku. Rumcajs však právě pomáhá mlynáři z Robous, protože se mu polámalo mlýnské kolo (pomoc člověka člověku), a tak Manka pomůže Volšovečkovi sama se svým synem: „*Volšoveček pověděl, že se jičínský starosta chystá vzít mu rybu. „A Rumcajs nikde,*“ vzdychl si nakonec. *Manka pořádně navinula zbytek nitě na špulíčku. „Snad to, Volšovečku, nebude tak těžká věc. Ohlídám ti s Cipískem rybník sama.*“ (Čtvrtek, 1975b, s. 97) I když pomůže sama bez Rumcajse, dle

tohoto úryvku je zřejmé, že Manka přeci jen trochu pochybuje o tom, zda to bez Rumcajse zvládne, říká totiž, že to „snad nebude tak těžká věc.“ Z této kapitoly je mimo jiné patrné, že Rumcajsova rodina pomáhá ostatním velice často.

Ale motiv pomoci nalezneme i ve známé pohádce o zlaté rybce, kdy zvíře pomáhá na oplátku člověku, plní mu tři přání (symbol folklorní pohádky, navíc spojen s magickým číslem tři). Téma pomoci se vyskytuje v mnoha pohádkách, například i Rákosníček autora Jaromíra Kincla, který se právě inspiroval poetikou Václava Čtvrťky, má dobré srdce a velice rád ostatním pomáhá.

Často dochází také k přátelství s nadpřirozenými bytostmi. Největší přátelství z celé této trilogie se odehrává mezi Cipískem a vodníkem Volšovečkem, tedy nadpřirozenou bytostí, se kterou loupežnický synek zažívá mnohá dobrodružství. Často Cipísek pomáhá zachránit Volšovečkovi rybník a ten mu zase na oplátku pomáhá v boji se starostou, či císařpánem. Avšak i Manka často přátelí s vílami, které jí také na oplátku pomohou či poradí, jak ven z nějaké „šlamastyky“.

V pohádkách nebývá příliš časté, že by se hrdinové přátelili se sluncem či měsícem. U Rumcajse je tomu naopak. Slunce daruje Rumcajsovi snubní sluneční prstýnek pro Manku a pomáhá Rumcajsovi zbavit se zlé Anky, která má na sluneční prstýnek a proto i na Rumcajse „zálsus“. Rumcajs poté na oplátku slunci pomůže přesvědčit dub, aby rozevřel své větve a pustil tam sluneční paprsky. Zde je také zřejmé, že dochází k antropomorfizaci stromů, Rumcajs s dubem mluví, dub jedná jako člověk. Taktéž měsíc pomáhá Rumcajsovi vysvobodit Manku z vězení a Rumcajs vysadí na nebe duhu (zde není duha antropomorfizována).

Objevují se také přátelství nová, autor čtenáře obeznamuje s příběhem, jak se tyto dva přátelé seznámili, například již ve druhé kapitole Cipíška se loupežnický synek seznamuje s Volšovečkem: „Cipísek zatím došel k lesnímu rybníčku, kde hospodařil vodník Volšoveček. Vodník zrovna seděl na paličaté vrbě a už z dálky volal: „Ty jsi jistě Rumcajsů! Jako by ses tátovi vykulil z oka.“ Cipísek na to: „A kdo jsi ty?“ „Ty nepoznáš vodníka?“ divil se Volšoveček. „Jak mám poznat vodníka, když jsem ještě nikdy neviděl rybník.“ „Tak rybník je tohle,“ řekl Volšoveček a obešel kolem rákosím.“ (Čtvrtek, 1975a, s. 14-15). V trilogii se vyskytují i přátelství, která byla navázána již dříve „před sepsáním příběhu“, ku příkladu přátelství Manky a víl, Rumcajse a jelena šestatřicateračka. Jako „nové“ přátelství můžeme označit také seznámení Makové panenky a motýla

Emanuela, k němuž dochází hned v úvodu Čtvrtkovy knihy a následně se z tohoto přátelství rodí láska.

Měli bychom také zmínit, že se zde odehrávají přátelství, která jsou buďto krátkodobá nebo dlouhodobá a prolínají se celou knihou, mnohdy i celou trilogií. Krátkodobá přátelství bývají v epizodách, kdy přítel pomůže Rumcajsovi a jeho rodině jednorázově a již se o tomto pomocníkovi autor v dalších epizodách nezmiňuje.

Dlouhodobým přítel je bezpochyby vodník Volšoveček, se kterým se seznamuje již v prvočině této trilogie. Rumcajs pomáhá Volšovečkovi, když mu málem kvůli obrovskému sumci vyschl rybník. V další kapitole dostane Rumcajs žízeň a málem vypije vodu i s Volšovečkem, který se proměnil v malou žabku: „*Děkuju ti, Rumcajsi, že jsi mě nepohřbil ve svém loupežnickém bříse.*“ *Když dopověděl, dal Volšoveček dva prstíčky křížem přes sebe a ukázal proti vodě. Za chvíli se odtamtud po vlnách přihoupal starý kolovrátek.* „*Tuhle ti, Rumcajsi, připlavala odměna,*“ *řekl Volšoveček, skočil do tůně a byl pryč.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 122) Mlynářova dcera poté očaruje Rumcajse svou krásou a úsměvem a vodník Volšoveček běží upozornit Manku na to, co se stalo. Manka poté vezme kouzelný kolovrátek a celou situaci tak zachrání. Vodník Volšoveček je převážně nejlepším přítelem Cipíška, je dokonce jednou ze zásadních postav celého díla *Cipíšek*. Objevuje se také v *Mance*.

Mezi dlouhodobé pomocníky Rumcajse patří také Ohniváč, který se objevuje v celé trilogii. Například v díle *Manka* pomůže loupežnické hospodyňce upéct chléb pro jičínskou kněžnu a zabrání tak tomu, aby se Cipíšek stal princátkem. Opět pomáhá Mance proto, že i Cipíšek se zavděčil jemu: „*Rád bych ti, Manko, pomohl za ty chlebové drobečky od Cipíška.*“ (Čtvrtek, 1975a, s. 53)

Dlouhodobým přítelem Rumcajse je také jelen šestatřicaterák, o kterém jsme se již zmínili v úvodu této části. Jelen se objevuje i v *Cipískovi*, v *Mance* však chybí. Snad mezi nejznámější nejlepší „Čtvrtkovy“ přátele patří Křemílek s Vochomůrkou, nevíme sice, jak se seznámili, ale jejich přátelství je silné, ačkoliv jsou každý úplně jiný, a to už jen co se týká vzhledu a peřiny, ve které spí, navzájem se doplňují, pomáhají si a sdílí svou společnou pařezovou chaloupku z mechu a kapradí. Bepochyby bychom objevili i další dlouhá přátelství, která se v této trilogii odehrávají. Toto téma Čtvrtek mistrně rozvíjí a dává tak dětem krásný příklad toho, jak je přátelství v životě důležité.

Jedno z hlavních témat těchto knih je téma boje dobra a zla. Jedná se o tradiční pohádkové téma, téma folklorní pohádky. Většina Rumcajsovských epizod je právě o boji dobra, které je zastoupeno Rumcajsem a jeho rodinou, jejich kladnými vlastnostmi a správnými morálními hodnotami, a zla, nejčastěji vrchnost (knížepán, císařpán...). Objevuje se však i tradiční pohádkové téma – boj s drakem. Mezi hlavní pohádkové rysy patří vítězství dobra nad zlem, i tyto Rumcajsové povídky končí vždy šťastně – vítězstvím dobrého Rumcajse, případně Cipíška nebo Manky, nad zlem (nad vrchností – jenerálem, starostou, knížetem, případně nad negativními vlastnostmi jako je hamižnost, závist, chamtivost, pýcha – např. *Cipíšek* (1975 a) kapitola *Jak Cipíšek přechytračil lišku*, kde vystupuje liška: „Žila v lese Řáholci jedna zvlášť pěkně červená a moc pyšná. Celý den chodila houštinou i po pasekách a na každého volala s nosem nahoru: „Já jsem chytřejší než advokát v Jičíně. Mě ještě nikdo nepřechytračil.“ (Čtvrtek, 1975a, s. 17) Liška je zde symbolem chytrosti, jelen symbolizuje rychlost a medvěd sílu. To, že Rumcajs zadá synovi tyto úkoly můžeme považovat za tematiku dospívání, když Cipíšek splní tyto úkoly, „stane se mužem“: „Načpak tu hůl potřebuješ?“ zavolal. A Cipíšek na to: „Abych se měl ve světě o co opírat.“ „Už jsi tam byl třikrát a k ničemu to nebylo. Nech tu hůl růst, kde roste,“ povídá Rumcajs. Cipíšek se dal do prosíka. „Dobrá,“ povídá nakonec Rumcajs, „ale nejdřív musíš dokázat tři věci. Musíš předběhnout jelena, povalit medvěda a přechytračit lišku. Potom tě pustím do světa.“ (Čtvrtek, 1975a, s. 34-35)

Téma boje dobra a zla je zastoupeno v každé epizodě této série. Ne vždy však Rumcajsova rodina bojuje proti vrchnosti. Cipíšek se například snaží přechytračit lišku tím, že využije její slabosti – pýchy a tím proti ní vítězí. Obecně se v těchto pohádkách nevyskytuje boj v pravém slova smyslu -za pomoci zbraní a síly- jde spíše o boj v obrazném pojmenování jde většinou o to nějakým způsobem „zlou stranu“ přechytračit a tím zesměšnit, ponížit, což je například pro vrchnost největším trestem za jejich zlé činy. V jeho boji mu často pomáhá jeho rozum, ale i Rumcajsí síla a jeho přátelé, nejčastěji zvířata z lesa Řáholce.

Vztah Rumcajsovy rodiny k obyvatelům města Jičína

Rozvíjí se zde téma přátelství a pomoci, které se často objevuje ve folklorních pohádkách, hlavnímu hrdinovi často při splnění jeho nelehkého úkolu či při jeho daleké a obtížné cestě pomáhá přítel či pomocník. Tento přítel hlavnímu protagonistovi radí, či

přímo pomáhá při plnění jeho na první pohled neřešitelného úkolu, mnohdy hrdinovi pomáhají i dary, kterými se mu tito pomocníci odmění za jeho dobré služby (například Ubrousku, prostří se, Obušku z pytle ven atd.).

Přátelství je jedno z nejzásadnějších témat všech děl tohoto autora. Téma pomoci se prolíná s tématem přírody a doplňuje se s tématem rodiny, kdy si všichni vzájemně pomáhají. Mnoho Rumcajsovských povídek je založeno na stejné fabuli v úvodu Rumcajs někomu pomůže, poté se on sám dostane do nesnází a jeho pomoc je mu oplacena. Například v kapitole s názvem *Jak Rumcajs utopil draka* (Čtvrtek, 1970) – Rumcajs pomůže podučiteli Očičkovi ze stromu, ten mu nabídne, ať se na něj v budoucnu obrátí, když bude něco potřebovat. Drak chce unést Manku, a tak jde Rumcajs za Očičkem, který mu dá aparát na draka, díky kterému Rumcajs nad drakem vítězí.

Tato témata jsou intertextová a dynamická, jsou hybatelem děje, příběh rozvíjí. Vyskytují se téměř v každé z epizod této trilogie. K tématu pomoci je nutné podotknout, že postavy pomáhají jen z dobrého srdce anebo proto, aby bylo dosaženo spravedlivého řádu, za svou pomoc nic neočekávají. Tato témata jsou postavena na určitých skrytých didaktických zásadách, které Čtvrtek u dětí rozvíjí.

Vztah Rumcajsovy rodiny a vrchnosti

Rumcajs bojuje s vrchností (téma boje dobra a zla), která si na něj a jeho rodinu vymýšlí stále nové nástrahy a pomsty. Mnohdy tyto negativní postavy chtějí zasáhnout na nejvíce citlivém místě – ohrožují jejich domov, les Řáholec nebo i jejich jeskyni (když chce kníže pán s kněžnou nalákat medvěda do jejich jeskyně na medové koláče). Mnohdy vrchnost uvězní nebo ohrozí jeho rodinu - syna Cipísku nebo ženu Manku, ale ani Rumcajsův nejlepší přítel jelen šestatřicaterák není před zlými zbohatlíky v bezpečí: „*Když kněžna Majolena vyšla z tmavého pokoje, navedla kníže pána, aby Rumcajse o jelena šestatřicateráka připravil - a to byla její pomsta.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 93). Kníže pán chce jelena nalákat na hlávku červeného zelí a zastřelit jej. Láká jej z jeho knížecí věže, Rumcajs jelena navede, aby běžel nejdříve přes bránu a tím málem věž zboří a kníže pán z toho dostane motolici. Vše je zakončeno větou: „*Od těch dob se v Jičíně říká: Nehoň jelena bránou.*“ Toto zakončení je přímo pohádkové (může připomínat i pověst), což není v této sérii neobvyklé: „*A jestli sahal v rybníce od česel až k čepu, není prý ho teď v moři ani ke krajíčku.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 121) Mnohdy je zakončení takové,

aby vytvořilo napětí a navnadilo tak na čtení dalšího příběhu: „*Ale Rumcajs se tolik smál tomu, jak ve mlýně všechno lítalo nazpátek, že přeslechl i druhé varování.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 127) nebo „*Tak se stalo, že Rumcajs propásl i třetí varování.*“ (Čtvrtek, 1970, s. 134). Ve vztahu Rumcajsovy rodiny k vrchnosti je tedy zastoupeno nejen téma boje dobra a zla, ale i téma spravedlnosti. Rumcajs totiž vždy chrání les Řáholec a v podstatě i všechny hodné postavy, které to potřebují.

Často dochází i k tomu, že se boj stupňuje, graduje – nejdříve Rumcajs zápasí „jen“ se starostou, potom s knížepánem a nakonec se samotným císařpánem, tím se vytváří napětí. Jedná se o dynamické téma, které příběh rozvíjí.

I Křemílek s Vochomůrkou bývají ohroženi na nejcitlivějších místech, jejich pařezová chaloupka se dostává do nebezpečí. Tito dva přátelé však nesoupeří s lidmi a jejich zápornými vlastnostmi, ale s nadpřirozenými postavami a zvířaty (např. se zlým tchořem). Stejně tak je tomu i pohádkách *Maková panenka* (1998).

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo provést rozbor a interpretaci Rumcajsovského cyklu známého českého pohádkáře Václava Čtvrťka. Jednalo se zejména o přiblížení obsahů děl, ale i některých kapitol, zamyšlení se nad názvy postav a titulů jednotlivých epizod. Nedílnou součástí analýzy bylo také pojednání o tom, zda se trilogie dá zařadit ke konkrétnímu času a prostoru a zda se v díle vyskytují reálná místa. Věnovali jsme se kompozici trilogie a rozboru využívaných jazykových prostředků, které dotváří celkovou atmosféru těchto děl. Značná část práce je také věnována postavám trilogie, které jsme rozdělili na postavy pohádkové a lidské. Výsledky naší analýzy byly demonstrovány na konkrétních ukázkách z textu. Konfrontovali jsme trilogii s některými Čtvrťkovými pohádkami, které mají v některých ohledech mnoho společného, převážně se jedná o postavy, které se objevují nejen v této trilogii, ale i v dalších Čtvrťkových pohádkách (vodníci, obři, víly, starosta Humpál atd.).

Mimo jiné jsme se také zabírali biografií Václava Čtvrťka a jeho tvorbě a zařadili jsme autora do kontextu autorské pohádky. Dle získaných informací jsme se přesvědčili, že autorův život, převážně jeho dětství, zásadně ovlivnil tvorbu Rumcajsovského cyklu, a to ať už se jedná o prostředí, ve kterém se díla odehrávají, či postavy, které jsou také inspirovány mnohdy reálnými postavami. Čtvrťkovu tvorbu jsme rozdělili na tvorbu pro dospělé a tvorbu pro děti a mládež, přičemž poslední jmenované jsme nadále členili na prózu s dětským hrdinou, který se pohybuje v reálném či pohádkovém světě. V autorově tvorbě jsme našli také klukovské a dívčí romány. Nejpočetnější část Čtvrťkovy tvorby jsou bezpochybně pohádky, které jsme dále klasifikovali na pohádky, kde jsou ústředními postavami kouzelné bytosti nebo bytosti lidské. Krátce jsme si přiblížili autorův styl a známé rozhlasové, televizní a divadelní zpracování jeho tvorby, přičemž jsme uvedli známé režiséry a ilustrátory, díky nimž dosáhla autorova tvorba takového úspěchu.

Základní snahou této diplomové práce bylo přiblížení úspěšného Rumcajsovské trilogie, snaha interpretovat a na základě získaných informací rozebrat témata a motivy tohoto cyklu, která jsou i v dnešních pohádkách stále hojně užívána a jsou nadčasová. Václav Čtvrtek svým originálním autorským stylem napsal příběhy o přátelství, lásce a odvaze, které jsou atraktivní i pro dnešní děti, což jen potvrzuje fakt, že Václav Čtvrtek je mistrem pohádek.

Seznam použité literatury

Primární literatura

ČTVRTEK, Václav. *Cipísek*, Praha: Albatros, 1975a.

ČTVRTEK, Václav. *Manka*, Praha: Albatros, 1975b.

ČTVRTEK, Václav. *Rumcajs*. Praha: Albatros, 1970.

Sekundární literatura

BÍLKOVÁ, Eva. *Okolo Řáholce: povídání o Jičíně, Václavu Čtvrtkovi a jeho díle*. Jičín: Městská knihovna v Jičíně, 2006. ISBN 80-238-9204-5.

CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-070-8.

ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

ČERNÝ, Jan. *Malá zlá kouzelnice a drak*. Zlatý máj, 1975, č. 2, s. 131-132. ISSN 0044-4871.

ČTVRTEK, V. *Z dětství i jinak*. Praha: Albatros, 1976. ISBN 821.162.3-051.

ČTVRTEK, Václav. *Cesty formana Šejtročka*. Praha: Albatros, 2003. ISBN: 80-00-01239-1.

ČTVRTEK, Václav. *Maková panenka*. Praha: Albatros, 1996. ISBN 80-00-00152-7.

ČTVRTEK, Václav. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*. Praha: Albatros, 2001. ISBN: 80-00-00894-7.

ČTVRTEK, Václav. *Říkání o víle Amálce*. Praha: Albatros, 2015. ISBN: 978-80-00-03924-4.

HAMAN, Aleš. *Úvod do studia literatury a interpretace díla*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-57-9.

HEŘMAN, Z. *Říkat pravdu s úsměvem*. Praha: Albatros, 1984.

CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985.

CHALOUPKA, Otakar. *Malá letní láska*. Zlatý máj, 1967, č. 10, s. 311. ISSN 0044-4871.

JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných uměleckých osobností rozhlasu: čeští tvůrci slovesných pořadů*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008. ISBN 978-80-254-1703-4.

KOSTEČKA, Jiří. *Do světa literatury jinak: (úvod do čtenářství a studia literatury): učebnice teorie literatury pro 1.- 4. ročník středních škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85937-01-8.

KUBECZKOVÁ, Olga. *Smrt a dítě: existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7464-278-4.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86698-01-6.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Fraus slovník literárních pojmů, aneb, Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-620-4.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: H + H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MAREŠ, Petr. *"Also: nazdar!": aspekty textové vícejazyčnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2003. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Monographia. ISBN 80-246-0602-X.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.

PLESKA, Gabriel. *To nejlepší pro nejmenší*. Tvar. 2007, č. 7, s. 21. ISSN 0862-657X.

ŘEŘICHOVÁ, Vlasta a SLADOVÁ, Jana. *Vybrané kapitoly z literatury pro děti mladšího školního věku*. Olomouc: Nakladatelství Hanex, 2017. ISBN 978-80-7409-085-1.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. V Brně: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

SIROVÁTKA, Oldřich. *O Rumcajsovi a loupežnickém synkovi Cipískovi*. Praha: Albatros, 1973. ISBN: 13-817-73, 13-816-73.

SLABÝ, Zdeněk Karel. *Pohádka je jako chvilka na zahrádce....* Host, 2006, č. 10, s. 100. ISSN 1211-9938.

SMETANA, Zdeněk. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*. Zlatý máj, 1975, č. 2, s. 132-133. ISSN 0044-4871.

ŠAFARÍKOVÁ, Daniela. *Rumcajs*. Práce. 24. 7. 1970, s. 3.

ŠUBRTOVÁ, Milena a CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5692-3.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU Č. Budějovice, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.

VALA, Jaroslav. *Úvod do studia literatury*. Olomouc, 2017.

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Literárněvýchovná interpretace uměleckého textu na 1. stupni základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 1998. Spisy

Masarykovy univerzity v Brně. Pedagogická fakulta. Malá teoretická řada literatury pro mládež. ISBN 80-210-1726-0.

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Pohádková výhra*. Zlatý Máj 1970, č. 9, s. 596-597. ISSN 0044-4871.

VŠETIČKA, František. *Čtyři hlasy: o kompoziční výstavbě poezie pro děti*. Ostrava: Profil, 1989. ISBN 80-7034-007-X.

VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. ISBN 80-7067-203-X.

VYPLELOVÁ, Helena. *Pohádkové seriály Václava Čtvrťka*. Tvar. 2007, č. 5, s. 8-9. ISSN 0862-657X.

Internetové zdroje

ADAMOVÁ, Bohumila. *Čtvrtek, Václav O Kačence a tlustém dědečkovi* [online]. 16.12.2011 [cit. 29.11.2021]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29259/ctvrtek-vaclav-o-kacence-a-tlustem-dedeckov>

ČERMÁK, Karel. *Václav Čtvrtek a jeho loupežník Rumcajs, 2. díl* [online]. 13.4.2021 [cit. 1.9.2021]. Dostupné z: <https://jicinskozpravy.cz/historie/26977-vaclav-ctvrtek-a-jeho-loupeznik-rumcajs-2-dil>

ČERMÁK, Karel. *Václav Čtvrtek a jeho loupežník Rumcajs, 5. díl* [online]. 14.5.2021 [cit. 1.9.2021]. Dostupné z: <https://www.jicinskozpravy.cz/historie/27009-vaclav-ctvrtek-a-jeho-loupeznik-rumcajs-5-dil>

Česká mincovna. *Rumcajs slaví padesáté narozeniny* [online]. 4.4.2011 [cit. 30.8.2021]. Dostupné z: <http://blogmincovny.cz/rumcajs-slavi-padesate-narozeniny/>

Český rozhlas. 4. 4. *uplyne 110 let od narození Václava Čtvrťka. Nenarodil se ale ve čtvrtek, jak si mnozí myslí* [online]. 1.4.2021 [cit. 28.11.2021]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/4-4-uplyne-110-let-od-narozeni-vaclava-ctvrtka-nenarodil-se-ale-ve-ctvrtek-jak-8459118>

Český rozhlas. *Česká pohádka má být jako měkký polštář, říkal Václav Čtvrtek* [online]. 4.4.2021 [cit. 1.9.2021]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/ceska-pohadka-ma-byt-jako-mekky-polstar-rikal-vaclav-ctvrtek-8713638>

HORÁK, Jan. *Autor Rumcajse by se dnes dožil 100 let*. In: Blesk.cz [online]. 2011 [cit. 2.9.2021]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/151165/autor-rumcajse-by-se-dnes-dozil-100-let.html>

In: Wikipedie: Die freie Enzyklopädie. *Der brave Räuber Fürchtenix* [online]. 12.2.2019 [cit. 31.8.2021]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Der_brave_R%C3%A4uber_F%C3%BCrchtenix

In: Wikipedie: Die freie Enzyklopädie. *Václav Čtvrtek* [online]. 6.2.2021 [cit. 2.9.2021]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_%C4%8Ctvrtek

In: Wikipedie: Otevřená encyklopedie. *Láska* [online]. 16.7.2021 [cit. 2.9.2021]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1ska>

In: Wikipedie: Otevřená encyklopedie. *Řáholec* [online]. 22.3.2021 [cit. 20.8.2021]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%A1holec>

In: Wikipedie: The free Encyclopedia. *Rumcajs* [online]. 19.11.2021 [cit. 2.12.2021]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Rumcajs>

In: Wikipedie: The free Encyclopedia. *Václav Čtvrtek* [online]. 10.6.2021 [cit. 2.12.2021]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_%C4%8Ctvrtek

Jičín. [online]. 2021 [cit. 2.9.2021]. Dostupné z: <https://www.jicin.org/les-raholec>

MRZENA, Tomáš. *Rumcajs, Manka, Cipisek a ti další. Václav Čtvrtek napsal i 155 pohádek ročně*. In: Idnes.cz [online]. 24.4.2021 [cit. 2.9.2021]. Dostupné: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/vaclav-ctvrtek-spisovatel-zivot-dilo-rumcajs.A210413_153431_literatura_mama

Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 26.10.2018 [cit. 2.9.2021]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1308>

ŠTÁVOVÁ, Leona. *RECENZE: Čáry máry na zdi aneb sprejerství Václava Čtvrťka* [online]. 15.6.2016 [cit. 29.10.2021]. Dostupné z: <https://www.kukatko.cz/recenze-cary-mary-na-zdi-aneb-sprejerstvi-vaclava-ctvrtka/>

VERNEROVÁ, Eva. *Moderní autorská pohádka v čebě dětí* [online]. 26.6.2001 [cit. 31.8.2021]. Dostupné z: <http://kzv2.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=1400&key=M>